

TUOMITTU KASVAMAAN?

Talouskasvuun liitetty odotukset menneestä tulevaan

Elina Hakoniemi, Aleksí Neuvonen, Julia Jousilahti ja Jenni Kilpi

© Sitra 2025

Sitran selvityksiä 249

Tuomittu kasvamaan?

– Talouskasvuun liitetyt odotukset menneestä tulevaan

Kirjoittajat: Elina Hakoniemi, Aleksi Neuvonen,
Julia Jousilahti ja Jenni Kilpi

Sitran työryhmä: Eeva Hellström (toim.), Otto Tähtkäpää,
Matti Paavonen, Sari Tuori ja Taru Keltanen

Kannen kuva: Topias Dean

Taitto: Grano Oy

ISBN 978-952-347-425-3 (PDF) www.sitra.fi

ISSN 1796-7112 (PDF) www.sitra.fi

SITRAN SELVITYKSIÄ -sarjassa julkaistaan Sitran
tulevaisuustyön ja kokeilujen tuloksia.

Sisällys

Esipuhe	4
Tiivistelmä	5
Summary	7
Sammanfattning	9
1 Johdanto	11
Kasvun historia avaa näkymiä myös tulevaisuuteen	11
Talouskasvua koskeva yhteiskunnallinen keskustelu	13
Selvityksen tarkoitus ja näkökulma	14
Selvityksen toteutus ja rakenne	15
2 Talous ja kasvu ennen talouskasvun käsitteen nousua yhteiskunnalliseen keskusteluun	16
Edistys varhaisena kasvuajatteluna	16
Talous ja sen kasvu 1800-luvulla	16
Talouskeskustelu kiihtyy sotienvälisenä aikana	17
Toisen maailmansodan vaikutukset talouskasvuun ja sen mittaamiseen	19
3 Talouskasvun kehystykset ja tulevaisuuspuhe 1950–2010	21
Aineisto ja menetelmät	21
Hyvinvointivaltion rakentumiskauden talouskasvupuhe (1950–1973)	25
Kysymyksiä talouskasvun tulevaisuudesta ja jatkuvuudesta (1974–1990)	30
Talouskasvun kehystykset ja tulevaisuusimaginaarit kilpailuvaltiossa (1990–2000)	34
Kasvua koskevien suurten kysymysten äärellä (2000–2010)	38
4 Talouskasvun kehystykset 2020- ja 2040-luvuilla	43
2020-luvun kasvupuhe on kriisitietoista ja kapeaa	43
2040-luvun kehystyksissä on vaihtoehtoja	44
5 Lopuksi: Mitä talouskasvupuheen historia opettaa meille nykyisyydestä ja tulevaisuudesta?	47
Kasvupuheen historiallinen kaari	47
Valtion rooli kaipaa uudistamista	48
Kasvupuhe kaipaa laajempaa tulevaisuusnäkökulmaa	49
Kohti uutta kasvukeskustelua	50
Lähteet	51
Liite 1. Talouskasvun aikajana 1800–2000	55
Kirjoittajista	56

Esipuhe

Talouskasvu on yksi yhteiskunnallisen keskustelun keskeisimmistä ja vaikutusvaltaisimmista teemoista. Sen varaan rakentuu yhteiskunnan palvelulupaus, ja siksi se ohjaa merkittävästi myös politiikkapäätöksiä.

Siihen nähden, miten keskeinen osa yhteiskunnallista keskustelua sekä siihen liittyviä poliittisia arvovalintoja ja päätöksentekoa talouskasvu on, voidaan pitää yllättävänä, kuinka vähälle huomiolle talouteen liittyvän puheen analyysi on tutkimuksessa jäänyt.

Tämä selvitys tarkastelee, miten talouskasvusta on puhuttu eri aikoina ja miten siitä voitaisiin puhua tulevaisuudessa. Ajanjakso ulottuu 1800-luvulta 2040-luvulle. Analyysi kohdistuu etenkin siihen, millä perusteilla talouskasvua on eri aikoina tavoiteltu ja millaisia tulevaisuuskuvia siihen on liitetty.

Julkaisun otsikko *Tuomittu kasvamaan?* kuvastaa osuvasti talouskasvusta vuosikymmenten ajan käytyä keskustelua. Selvityksen mukaan nykyinen keskustelu kasvun välttämättömyydestä suuntaa tulevaisuuden sijaan menneeseen.

Tulevaisuusnäkökulman yhdistäminen historialliseen analyysiin on tuore ja kiehtova lähestymistapa sekä historiantutkimuksen että ennakkointityön kannalta. Käsityksemme historiasta vaikuttaa ratkaisevasti siihen, millaisia vaihtoehtoja tulevaisuudelle ylipäänsä nähdään. Selvitys tarjoaa arvokkaita viitteitä myös siitä, miltä kasvukeskustelu voisi näyttää tulevaisuuden eri vaihtoehtojen näkökulmasta.

Lämmin kiitos selvityksen laatineille demoslaisille, kaikille työpajaan osallistuneille ja erikseen haastatetuille asiantuntijoille (ks. sivu 51). Erityisesti kiitän Matti Pohjolaa, Reino ja Riitta Hjerppeä, Sakari Heikkistä, Pauli Kettusta, Heikki Mikkolaa, Antti Alajaa, Otto Tähkää ja Eeva Hellströmiä rohkaisevista ja oivaltavista kommenteista käsikirjoitukseen. Eeva Hellström on myös toimittanut Sitralle laaditun käsikirjoituksen julkaisuksi – suuri kiitos hänelle.

Toivon, että tämä selvitys tarjoaa virikkeitä entistä monipuolisempaan ja rakentavampaan keskusteluun talouskasvun tulevaisuudesta.

Helsingissä 3.12.2025

Veera Heinonen

Johtaja, Ennakointi ja koulutus

Tiivistelmä

Kuten kaikkkeen sosiaaliseen toimintaan myös talouskasvun tavoitteluun liittyy jatkuva jännite menneisyyden kokemusten ja tulevaisuuden toiveiden tai uhkakuvien välillä. “Tuomittu kasvamaan? Talouskasvuun liitetyt odotukset menneestä tulevaan” -raportti tarkastelee, miten kokemukset ja odotukset ovat muovanneet talouskasvua koskevaa yhteiskunnallista keskustelua Suomessa.

Selvitys tarjoaa näköaloja siihen, miten kasvuun liittyvät ajattelumallit ovat muotoutuneet ja vakiintuneet: Mitä on muuttunut vuosikymmenten aikana? Entä miltä tulevaisuus voisi näyttää? Lisäksi suomalainen keskustelu asetetaan osaksi taustalla vaikuttanutta kansainvälistä yhteiskunnallista ja tieteellistä keskustelua sekä kansainvälisen toimintaympäristön muutoksia.

Selvitys tarkastelee kolmea eri ajanjaksoa. Kutakin niistä analysoidaan erilaisiin aineistoihin ja menetelmiin perustuen:

Ensimmäinen ajanjakso (1800–1950) muodostaa katsauksen talouskasvuun ennen talouskasvu-käsitteen nousua yhteiskunnalliseen keskusteluun 1800-luvulta 1950-luvulle. Talouskasvu käynnistyi Suomessa 1800-luvun puolivälissä, mutta talouskasvun käsite tuli osaksi suomalaista yhteiskunnallista keskustelua vasta 1950-luvulta. Talouskasvua koskeva teoreettinen keskustelu hahmotetaan tällöin siirtymänä yleisluontoisesta edistyksen ja vaurauden pohdinnasta kohti kansantalouden tilinpidon ja bruttokansantuotteen (BKT) kautta määrittyvää, standardoidusti mitattavaa ja vertailtavaa kasvua.

Toinen ajanjakso (1950–2010) muodostuu aineistopohjaisesta käsitehistoriallisesta analyysistä talouskasvun historiallisista kehystyksistä ja tulevaisuuspuheesta 1950–2010-luvulla. Laajaa yhteiskunnallista keskustelua talouskasvusta (hallitusohjelmat, eduskunnan keskustelut, Helsingin Sanomat (pääkirjoitukset)) analysoidaan yhdistämällä käsitehistoriallisen tutkimuksen menetelmiä tulevaisuudentutkimuksen tulevaisuuspyörä-työkaluun. Analyysin pohjalta suomalainen talouskasvupuhe voidaan jakaa neljään vaiheeseen:

- 1) hyvinvointivaltion rakentumiskauden talouskasvupuhe (1950–1973)
- 2) kysymyksiä talouskasvun tulevaisuudesta ja jatkuvuudesta (1974–1990)
- 3) talouskasvun kehystykset ja tulevaisuusimaginaarit kilpailuvaltiossa (1990–2000)
- 4) kasvua koskevien suurten kysymysten äärellä (2000–2010).

Eri vaiheissa talouskasvun kehystykset ovat vaihdelleet, ja niihin on liitetty erilaisia tulevaisuusimaginaareja. Historian kautta avautuu näköala 1950-luvulta alkaen voimistuneeseen retoriikkaan, jossa korostuu mitatun talouskasvun välttämättömyys osana Suomen selviytymistarinaa. Olemme jääneet kasvun välttämättömyyden vangeiksi.

Kolmas ajanjakso (2020- ja 2040-luvut) tarkastelee sekä 2020-luvun talouskasvukeskustelua että mahdollisia polkuja nykyisestä tulevaan, 2040-luvun keskusteluun. Tarkastelu pohjautuu tutkimuskirjallisuuden ja alkuperäisaineistojen lisäksi asiantuntijahaastatteluihin sekä osana selvitystä järjestetyn asiantuntijatyöpajan keskusteluihin.

Talouskasvun nykykehystyksiä määrittävät keskeisesti kasvun pakko tai välttämättömyys, jotka kytketään etenkin väestökehitykseen ja hyvinvointipalveluiden ylläpitoon. Asiantuntijat nostivat esiin tarpeen avoimelle keskustelulle muun muassa vallasta, kasvun rajoista, resurssien jakamisesta sekä siitä, mitä tehdään, jos talous ei jatkossa kasva. Talouskasvun nykytila vaikuttaa olevan vahvasti kytköksissä historialliseen jatkumoon Suomesta “tuomittuna kasvamaan”.

Talouskasvun tulevaisuuden kehystyksistä puhuttaessa nousevat esiin kasvukeskeisyyden ylläpitäminen keskustelu sekä kuva Suomesta globaalina reservivarastona tai vaihtoehtoisesti

kohtuullisuuden ja paikallistason ratkaisujen korostaminen. Samalla talouskasvua koskeva teoriakeskustelu on laajentunut käsittämään kasvun ekologiset ja sosiaaliset rajat sekä keskustelun niin sanotusta kasvun jälkeisestä aikakaudesta.

2020-luvun kasvukeskustelussa elää rinnakkain kaksi osin ristiriitaista tarinaa: Ensinnäkin on tarina kasvusta, joka perustuu korkeaan osaamiseen, innostukseen, yhteistyöhön, ideoiden vapauteen, yrittämiseen, uuteen tietoon, teknologiaan ja vahvoihin ja vakaisiin instituutioihin. Se mukailee pitkälti uusinta kasvuteoriaa. Toinen tarina kertoo kasvusta, jota tarvitaan ole-massa olevien rakenteiden ylläpitämiseen ja pelastamiseen.

Tämä selvitys on samalla keskustelunavaus. Se muodostaa näkymän talouskasvupuheen pitkään linjaan, jonka toivomme innostavan syvällisempään pohdintaan talouskasvun historiasta ja tulevaisuudesta. Sille on tässä ajassa selkeä tarve. Selvitys avaa tilaa kriittiselle pohdinnalle siitä, millaisia kehityskulkuja haluamme tulevaisuudessa vahvistaa, suunnata uudelleen tai jättää taaksemme. Tulokset korostavat myös tarvetta käydä syvällistä keskustelua kasvun mekanismeista ja kasvuun kytkeytyvistä tavoitelluista ja laajemmista muutoksista ilman kasvun pakon historiallista painolastia.

Summary

Like all social activity, the pursuit of economic growth involves a continuous tension between memories of the past and hopes or anxieties about the future. The report “Doomed to Grow? Futures linked to economic growth yesterday and tomorrow” examines how past experiences and future expectations – or fears – have shaped discussions on economic growth in Finland.

The report provides insights into how the dominant ways of thinking about growth have taken shape and become entrenched: What has changed over the decades? And what might the future look like? Finnish discourse is also placed in the broader context of international societal and scientific debates, as well as global shifts in the operating environment.

The report explores three distinct time periods, each analysed using different types of material and methodologies:

The First Period (1800–1950): This section offers an overview of economic growth before the concept of “economic growth” became a common part of societal discourse – from the 1800s up to the 1950s. While growth in Finland began in the mid-19th century, the term itself only entered public discussion in the 1950s. The theoretical framing of growth during this period is described as a transition – from broad ideas of progress and prosperity to a more standardized and measurable concept defined through national accounting and GDP.

The Second Period (1950–2010): This part is based on a source-driven conceptual-historical analysis of how economic growth has been framed and discussed, especially in terms of future visions, from the 1950s to the 2010s. The analysis draws from a wide range of public discourse – such as government programs, parliamentary debates, and Helsingin Sanomat editorials – by combining conceptual history methods with the futures research method known as the “futures wheel.”

Based on the findings, Finnish discourse on economic growth can be divided into four phases:

- 1) Growth in the era of welfare state building (1950–1973)
- 2) Questions about the future and continuity of growth (1974–1990)
- 3) Framing growth and future imaginaries in a competitive state (1990–2000)
- 4) Confronting the big questions of growth (2000–2010)

Each phase presented different frameworks and associated future imaginaries. The historical trajectory reveals how, starting in the 1950s, rhetoric around economic growth increasingly emphasized its necessity – framing measured growth as essential to Finland’s survival story. As a result, we have become trapped in the perceived inevitability of growth.

The Third Period (2020s–2040s): This section analyses both the current (2020s) economic growth discourse and possible future pathways leading into the 2040s. In addition to academic literature and primary sources, the analysis draws on expert interviews and discussions held in a dedicated expert workshop organized as part of the study.

Current framings of growth are largely shaped by the perceived necessity or compulsion to grow – especially in relation to demographic change and maintaining welfare services. Experts emphasized the need for open debate on issues such as power, limits to growth, resource distribution, and what to do if growth no longer continues. Today’s discourse on growth appears deeply rooted in Finland’s historical narrative of being “doomed to grow.”

In recent decades, debates about the future of growth have increasingly questioned this necessity. Some envision Finland as a global resource reserve, while others stress moderation

and local-level solutions. At the same time, theoretical discussions have expanded to consider the ecological and social limits of growth, as well as the possibility of a post-growth era.

In the 2020s, two somewhat conflicting narratives coexist. One story is growth driven and based on high-level expertise, enthusiasm, collaboration, free flow of ideas, entrepreneurship, innovation, technology, and strong, stable institutions. It is closely aligned with modern growth theory. The other story of growth is viewed as something necessary to maintain and rescue existing structures.

This report is also meant as an invitation to public debate. It provides a long-term view of how economic growth has been discussed in Finnish society – intended to inspire deeper reflection on both its history and future. Such reflection is especially needed today. The study opens space for critical thinking about which development paths we want to reinforce, redirect, or leave behind. The findings also highlight the importance of engaging in meaningful discussion about the mechanisms of growth and the broader societal transformations it is tied to – free from the historical burden of seeing growth as an unavoidable imperative.

Sammanfattning

Precis som all annan social verksamhet präglas även strävan efter ekonomisk tillväxt av en ständig spänning mellan erfarenheter från det förflutna och förhoppningar eller hotbilder inför framtiden. Rapporten "Dömd att växa? Förväntningar gällande ekonomisk tillväxt – från dåtid till framtid" undersöker hur erfarenheter och förväntningar har format den samhälleliga diskussionen om tillväxt i Finland.

Utredningen erbjuder insikter i hur tankemönster kring tillväxt har formats och etablerats: Vad har förändrats under årtiondenas lopp? Och hur kunde framtiden se ut? Den finländska diskussionen sätts också in i ett bredare internationellt sammanhang – både vetenskapligt och samhälleligt – samt i ljuset av förändringar i det globala verksamhetsfältet.

Rapporten behandlar tre olika tidsperioder, var och en analyserad utifrån olika material och metoder:

Den första perioden (1800–1950): Denna del ger en översikt över ekonomisk tillväxt före begreppets inträde i den offentliga debatten, från 1800-talet till 1950-talet. Även om ekonomisk tillväxt i Finland inleddes redan på 1800-talets mitt, blev själva begreppet en del av samhällsdebatten först på 1950-talet. Den teoretiska diskussionen om tillväxt framställs som en förflyttning från allmänna resonemang om framsteg och välbefinnande till en mer standardiserad och mätbar förståelse, baserad på nationalräkenskaper och bruttonationalprodukt (BNP).

Den andra perioden (1950–2010): Här görs en materialbaserad begreppshistorisk analys av hur ekonomisk tillväxt har ramats in i Finland, samt hur framtiden har beskrivits i tillväxtdiskussionen från 1950-talet till 2010-talet. Ett brett spektrum av samhälleligt material – regeringsprogram, riksdagsdebatter och ledartexter i Helsingin Sanomat – analyseras med hjälp av begreppshistoriska metoder i kombination med framtidsforskningens verktyg, i detta fall "framtidshjulet".

Utifrån analysen kan den finländska tillväxtdiskussionen delas in i fyra faser:

- 1) Tillväxtretorik under uppbyggnaden av välfärdsstaten (1950–1973)
- 2) Frågor kring tillväxtens framtid och hållbarhet (1974–1990)
- 3) Tillväxtens inramning och framtidsimaginärer i konkurrensstaten (1990–2000)
- 4) Inför de stora frågorna om tillväxt (2000–2010)

Varje fas kännetecknas av olika inramningar och föreställningar om framtiden. Ur ett historiskt perspektiv öppnar sig en förståelse för den tilltagande retoriken från och med 1950-talet, där mätbar tillväxt lyfts fram som en nödvändighet för Finlands överlevnad. Vi har blivit fångar i uppfattningen om att tillväxt är oundviklig.

Den tredje perioden (2020–2040-talet): Denna del analyserar både 2020-talets tillväxt-diskussion och möjliga utvecklingsvägar fram till 2040-talet. Förutom forskningslitteratur och primärmaterial bygger granskningen på expertintervjuer och diskussioner från en workshop som ordnades inom ramen för denna utredning.

Dagens inramningar av tillväxt präglas starkt av föreställningen om att tillväxt är en nödvändighet – särskilt kopplat till demografisk utveckling och behovet av att upprätthålla välfärdstjänster. Experter lyfte fram behovet av en öppen diskussion om makt, gränser för tillväxt, resursfördelning samt frågan om vad som händer om ekonomin inte längre växer. Den nuvarande situationen är tydligt kopplad till den historiska kontinuiteten av Finland som ett land "dömt att växa".

I diskussionen om framtidens tillväxtinramningar framträder tankar som går bortom tillväxtfokuset – såsom bilden av Finland som en global resursreserv eller, i kontrast, betoning på återhållsamhet och lokala lösningar. Samtidigt har den teoretiska debatten om tillväxt vidgats till att inkludera ekologiska och sociala gränser, samt diskussionen om en möjlig posttillväxt-era.

I 2020-talets tillväxtdebatt lever två delvis motstridiga berättelser sida vid sida: Den första handlar om tillväxt som bygger på hög kompetens, entusiasm, samarbete, idéfrihet, entreprenörskap, ny kunskap, teknologi och starka, stabila institutioner – i linje med modern tillväxtteori. Den andra berättelsen beskriver en tillväxt som behövs för att bevara och rädda existerande strukturer.

Denna utredning är samtidigt ett inlägg i debatten. Den ger en överblick över den långsiktiga utvecklingen av tillväxtdiskussionen i Finland och syftar till att inspirera till djupare reflektion kring både tillväxtens historia och dess framtid. Ett sådant samtal är mycket aktuellt idag. Rapporten öppnar upp för kritisk eftertanke kring vilka utvecklingsvägar vi vill stärka, styra om eller lämna bakom oss i framtiden. Resultaten betonar även vikten av en fördjupad diskussion om tillväxtens mekanismer och de bredare samhällsförändringar som är förbundna med den – utan att tyngas av tillväxtens historiska tvångströja.

1 Johdanto

Taloukasvu on historiallisesti varsin tuore käsite. Selvityksen tarkoituksena on avata näkökulmia siihen, miten taloukasvupuhe nousi osaksi suomalaista yhteiskunnallista keskustelua, mihin kaikkeen se on vaikuttanut, ja miten se vaikuttaa edelleen käsityksiimme tulevaisuudesta.

Kasvun historia avaa näkymiä myös tulevaisuuteen

Taloukasvu vakiintui toisen maailmansodan jälkeen keskeiseksi indikaattoriksi, jolla mitataan paitsi talouden suorituskykyä myös valtion menestystä laajemmin. Taloukasvusta tuli myös keskeinen tulevaisuutta määrittävä käsite.

Suomen kontekstissa taloukasvun käsite on saanut erityisen tiukan kielellisen ja käsitteellisen tulkinnan. Pienenä, suhteellisen avoimena taloutena ja kansainvälisestä kehityksestä riippuvaisena valtiona taloukasvun tavoittelu on kytkeytynyt läheisesti kansalliseen selviytymiseen ja kansainväliseen kilpailukykyyn. 1960-luvun ilmapiiressä Suomen todettiin olevan pienenä valtiona ja kasvavien naapurien keskellä ”tuomittu kasvamaan” (Kuusi 1961, ks. myös Siipi 1967).

Tultaessa 1960-luvulta 2020-luvulle Suomen taloudessa, yhteiskunnassa ja kansainvälisessä toimintaympäristössä on tapahtunut suuria muutoksia. Suomi on noussut matalan elintason maasta korkean elintason hyvinvointivaltioksi (Koponen & Saaritsa 2019). Muutokset eivät kuitenkaan ole missään vaiheessa poistaneet taloukasvupuhetta määrittänyttä ”tuomiotamme kasvaa”. Kasvun pakko määrittää yhteiskunnallista keskusteluamme ja liikkumava-
raamme edelleen voimakkaasti.

Kasvun välttämättömyys on eri vaiheissa asetettu myös kriittisen tarkastelun kohteeksi, mutta itse kasvun eetos ei ole missään kohtaa murtunut. Päinvastoin siirtyminen hyvinvoinnin rakentumisen ajanjaksosta rakennetun järjestelmän ylläpitoon – ikääntyvän väestön ja hiipuvan kasvun oloissa – on vain vahvistanut puhetta kasvun välttämättömyydestä.

Vaikka puhe taloukasvusta on jatkuvasti lisääntynyt, emme ole siirtyneet kasvun uuteen aikaan. Emme myöskään ole omaksuneet uusia määritelmiä taloukasvun sisällöstä, merkityksistä ja ennen kaikkea taloukasvuun kytkeytyvistä tavoitteista. Samalla BKT asukasta kohden ei ole kasvanut pitkään aikaan (ks. Kuva 1).

Tätä kirjoitettaessa kesäkuussa 2025 geopolitiittinen tilanne, ekologinen kriisi ja suomalaisen yhteiskunnan kasvuhuolet muodostavat jälleen uuden kontekstin kasvukeskustelulle. Se kannustaa kysymään, mikä suomalaiselle taloukasvupuheelle on ominaista, mitä kaikuja siinä on historiasta, ja mitä olemme kenties unohtaneet ajan kuluessa.

Selvityksemme on keskustelunavaus. Sen tavoitteena on herättää pohtimaan, millaista keskustelu taloukasvusta voisi olla – miten ylittää kasvun tuomio? Tähän tarvitaan historian opetuksia.

TIETOLAATIKKO 1

Taloukasvu empiirisenä ilmiönä Suomessa

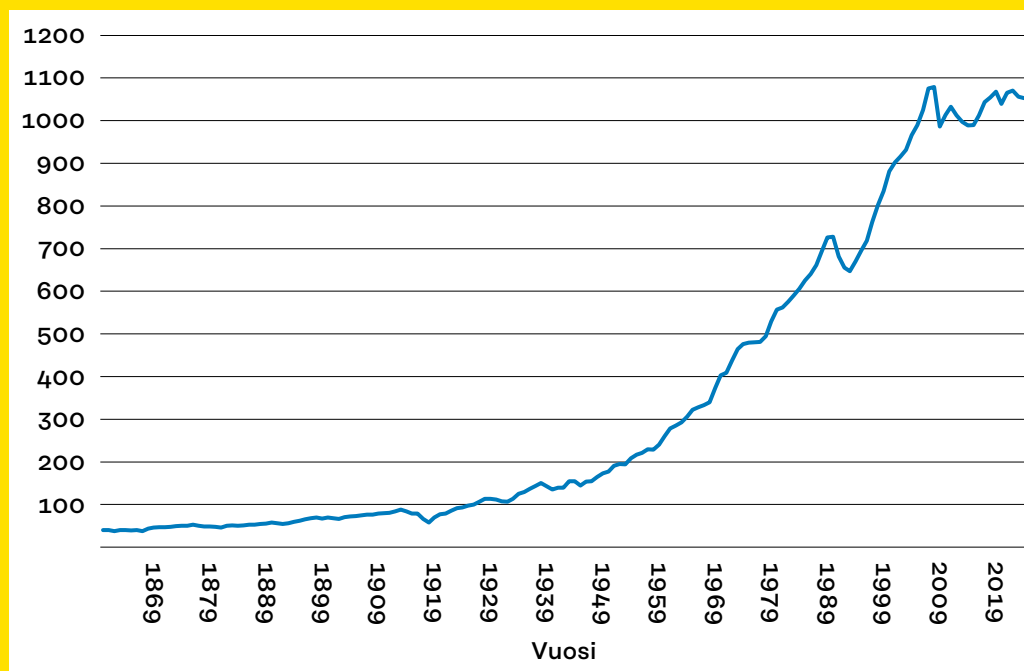
Vaikka taloukasvu nousi teoreettiseksi ja yhteiskunnalliseksi käsitteeksi kansantulon mittaamisen myötä 1900-luvun puolivälissä, yhteiskunnallisena ilmiönä taloukasvu tai talouden kasvu on vanhempaa perua.

Kasvua oli ollut jo pitkään ennen kuin sitä ryhdyttiin mittaamaan. Jo kansantulon mittariston varhaisessa kehitysvaiheessa keskeisen talous- ja tilastotieteilijän Simon Kuznetsin ajatuksena oli, että mittariston kehittyessä alettaisiin laatia historiallisia katsauksia taloukasvusta myös taaksepäin.

Suomen osalta historiallista kasvua on mitattu ulottuen 1800-luvun puoliväliin (Hjerppe 1990), ja mittaristoa pyritään jatkuvasti kehittämään myös aiemman kehityksen tarkasteluun.

Kuva 1. Bruttokansantuote asukasta kohti markkinahintaan ja vuosittain. Volyymi-indeksi (1926=100).

Lähde: Tilastokeskus, Kansantalouden tilinpidon historialliset sarjat.

Taloukasvua koskeva yhteiskunnallinen keskustelu

Taloukasvua koskevan yhteiskunnallisen keskustelun kehitys ja taloukasvun käsitteen nousu osaksi sitä kytkeytyy yhteiskuntatieteiden ja erityisesti tilasto- ja taloustieteen kehitykseen akateemisina tieteenaloina. Teoreettinen keskustelu taloukasvusta on hahmotettavissa siirtymänä yleisluontoisesta edistykseen ja vaurauden pohdinnasta kohti kansantalouden tilinpidon ja bruttokansantuotteen (BKT) kautta määrittyvää, standardoidusti mitattavaa ja vertailtavaa kasvua.

Nykyisin taloukasvua pidetään erottamattomana osana menestystä ja edistystä – se on ikään kuin sisäänrakennettu käsityksemme modernista yhteiskunnasta. Historiallisesti tarkasteltuna taloukasvu on kuitenkin verrattain tuore ilmiö.

Ilmiön tuoreus näkyi professori Timothy Mitchellin alustuksessa ”Economic growth as a legend” Helsingin yliopistolla kesäkuussa 2025. Mitchellin mukaan ajatus taloukasvusta alkoi muotoutua vasta 1930–1940-luvulla ja yleistyi niinkin myöhään kuin 1950-luvulla. Taustalla vaikutti bruttokansantuotteen (BKT) mittariston kehittäminen tilastotieteen piirissä kasvua kuvaamaan. Tämän myötä syntyi uusi politiikan alue ja poliittisen toiminnan kohde, joka nimettiin ”taloukasvuksi”.

Mitchellin mukaan taloukasvu ei ole itsenäinen ilmiö tai sen kuvaus, vaan ”koneisto” tai ”rakennelma” (apparatus), joka

vakiintui osaksi ajatteluumme vasta 1900-luvun puolivälin jälkeen. Kun BKT ja sen mittaaminen tekivät mahdolliseksi valtioiden kasvun ilman alueellista laajentumista, taloukasvusta tuli valtioiden keskeinen tavoite, jonka kautta myös menneisyyttä alettiin tulkita (ks. Tietolaatikko 1).

Mitchellin tulkintaa laajentaen taloukasvu – ideana, ilmiönä ja käsitteenä – voidaan nähdä hyvänä esimerkkinä siitä, miten monet nykyhetkessä itsestään selviltä ja vakiintuneilta vaikuttavat asiat ovat juuri niitä, jotka eniten kaipaavat kriittistä historiallista tarkastelua.

Historiallisessa tarkastelussa ei ole kyse vain menneisyyden ymmärtämisestä ”taakse jääneenä menneenä”, vaan myös välineestä nykyisyyden jäsentämiseen ja tulevaisuuden mahdollisuuksien hahmottamiseen. Historiallinen tarkastelu paljastaa, miten tämän hetkinen ajattelumme eroaa aiemmista tavoista hahmottaa maailmaa ja tuo esiin ne menneisyyden ideoihin perustuvat rakenteet, jotka edelleen vaikuttavat toimintaamme – usein huomaamattamme. Monet ajattelutavat, joita pidämme itsestään selvinä tai ”luonnollisina”, ovatkin verrattain tuoreita historiallisia tuotoksia. Samalla ilmiöt, joita pidämme uusina, ovatkin usein tunnistettavissa jo kaukaa menneisyydessä.

Teoreettisella keskustelulla ja käsitteellöllä on myös yhteys yhteiskunnallisiin ja poliittisiin keskusteluihin. Taloustieteen ja talouspolitiikan kehitys ei kuitenkaan ole kulkenut täysin yhdensuuntaisesti. Asian tuntijahaastatteluissa nousikin esiin, miten taloukasvua koskevat teoreettiset paradigmuutokset heijastuivat käytäntöön viiveellä.

Suomessa taloustieteen ja talouspolitiikan vuorovaikutuksella on myöhään teollistuneena taloutena ollut omat erityispiirteensä (ks. Pekkarinen 2017). Tämän vuoksi monia Suomen talouspolitiikassa merkityksellisenä pidettyjä kysymyksiä on ollut vaikea käsitellä kansainvälisesti vakiintunein taloustieteen keinoin.

Monet nykyhetkessä itsestään selviltä ja vakiintuneilta vaikuttavat asiat ovat juuri niitä, jotka eniten kaipaavat kriittistä historiallista tarkastelua.

Selvityksen tarkoitus ja näkökulma

Tässä selvityksessä avataan historiallisen tarkastelun kautta näkökulmia siihen, miten talouskasvupuhe nousi osaksi suomalaista yhteiskunnallista keskustelua, mihin kaiken se on vaikuttanut, ja miten se vaikuttaa edelleen. Analyysimme kuvaa, kuinka talouskasvun käsite on historiallisesti kietoutunut kansallisvaltion rakentumiseen ja kansantalouden tilinpidon kehittymiseen, ja miten talouskasvusta muodostui yhteiskunnallinen avainkäsite ja politiikan paradigma.

Selvitys perustuu historiantutkimuksen havaintoihin ajallisuudesta. Sen mukaan kaikki sosiaalinen toiminta – mukaan lukien talouskasvun tavoittelu – tapahtuu jatkuvassa jännitteessä menneisyyden kokemusten ja tulevaisuuden toiveiden tai uhkakuvien välillä (Koselleck 2004). Ajattelu ja toiminta perustuvat aina tulkintoihin siitä, mitä on ollut, mitä on nyt ja mitä voisi olla.

Ymmärtämällä tarkemmin talouskasvua koskevien käsitysten historiallisia juuria voidaan paitsi tehdä näkyväksi nykyajattelun rajat myös hahmottaa vaihtoehtoisia reittejä tulevaan.

Raportti pyrkii laajentamaan kuvaa menneisyydestä – ei vain kertomalla siitä, mitä tapahtui, vaan muodostamalla näköalaa siihen, miten tietyt ajattelumallit ovat muotoutuneet ja vakiintuneet, mitä on muuttunut matkan varrella, ja myös, miltä tulevaisuuden tulisi näyttää. Selvitys avaa tilaa kriittiselle pohdinnalle siitä, millaisia kehityskulkuja haluamme tulevaisuudessa vahvistaa, suunnata uudelleen tai jättää taaksemme.

Menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välisen jännitteen tarkastelussa selvityksen painopiste on talouskasvupuheessa. Tarkastelu kohdistuu talouskasvun käsitteen **kehystyksiin** ja talouskasvupuheen sisältyviin **tulevaisuusimaginaareihin** (ks. Tietolaatikko 2).

TIETOLAATIKKO 2

Kehystykset ja tulevaisuusimaginaarit

Kehystys tarkoittaa kielellisiä ja käsitteellisiä valintoja, jotka jäsentävät todellisuutta ja ohjaavat sen tulkintaa tietyssä historiallisessa kontekstissa. Selvityksessä kehysten keskeisinä ulottuvuuksina hahmotetaan käsitykset ja tulkinnat menneestä sekä odotukset ja toiveet tulevaisuudelta, jotka vaikuttavat siihen, mitä pidetään mahdollisena tai toivottavana yhteiskunnallisessa ajattelussa ja toiminnassa. Kehystykset ymmärretään siten historiallisina merkityksenmuodostuksen rakenteina (Koselleck 2004).

Tulevaisuusimaginaari tarkoittaa odotuksia, toiveita ja uskomuksia siitä, millainen tulevaisuus on mahdollinen ja toivottava. Ne ovat pitkälti kollektiivisesti rakentuneita käsityksiä, jotka muovaavat sitä, millaisia tavoitteita asetamme ja millaisia kehityspolkuja pidämme realistisina. Tulevaisuusimaginaarit juurtuvat ajan oloon yhteiskunnallisiin instituutioihin, käytäntöihin ja kieleen, jolloin ne tarjoavat kestävästä taustakehysten päätöksille ja toiminnalle. Niiden kautta hahmotetaan myös se, minkälaiset muutokset näyttäytyvät toivottavina tai uhkaavina. (esim. Rudek 2022)

Eri ajanhetkillä on omat tulevaisuusimaginaarinsa. Selvityksessä näitä kartoitetaan keskeisesti talouskasvun käsitteen käytön näkökulmasta. Tarkastelemme etenkin sitä, minkä on eri aikoina nähty synnyttävän kasvua sekä mihin kasvun on toivottu johtavan tai vaikuttavan.

Taloukasvun käsitteen kehystyksiä tarkastellaan selvityksessä käsitehistoriallisen tutkimusotteen avulla. Sen lähtökohtana on, että kieli ja sen merkitykset muuttuvat ajassa.

Kielen muutos. Taloukasvun käsite on kielen muutoksesta kuvaava esimerkki. Kuten Mitchellkin (Mitchell, Helsingin yliopisto, 9.6.2025) alustuksessaan totesi, taloukasvusta ei ole aina puhuttu. Myös Suomen osalta käsite alkoi tulla osaksi yhteiskunnallista keskustelua vasta 1950-luvulla (ks. Mikkonen 2025).

Merkitysten muutos puolestaan tarkoittaa sitä, että nykyinen keskustelu taloukasvusta ei perustu samoille uskomuksille, olettamuksille ja käsityksille taloukasvusta kuin aiemmin.

Käsitehistorialliseen tutkimukseen kuuluu myös ajatus siitä, että kieli ei ainoastaan heijastele todellisuutta, vaan on myös väline vaikuttaa ja muokata todellisuutta (ks. Marjanen & Ihalainen 2022). Puhe taloukasvusta ei siten ainoastaan kuvaa taloukasvua ilmiönä. Se asettaa poliittisen ja yhteiskunnallisen toiminnan tavoitteita, määrittää prioriteetteja ja rakentaa uusia todellisuuksia, ja vaikuttaa siten myös kykyymme kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia.

Selvityksen toteutus ja rakenne

Selvitys on laadittu helmi-kesäkuussa 2025. Se koostuu kolmesta osiosta.

Ensimmäiseksi tarkastelemme aiemman tutkimuskirjallisuuden sekä asiantuntija-haastatteluiden pohjalta taloukasvua historiallisena ilmiönä 1700-luvulta 1950-luvulle (luku 2). Käsittelemme aihetta sekä empiirisenä ilmiönä että taloukasvua koskevan tutkimuksen paradigmanmuutoksien kautta.

Toiseksi esitämme aineistopohjaisen analyysin taloukasvupuheen historiallisista kehystyksistä ja tulevaisuusimaginaareista (luku 3). Tältä osin selvitys painottuu vuosiin 1950–2020 eli ajanjaksoon, jolloin ”taloukasvu” käsitteenä on ollut osa suomalaista yhteiskunnallista keskustelua. Analyysi

rakentuu neljästä eri taloukasvupuheen keskeisestä ajanjaksosta, jotka ovat:

- 1) hyvinvointivaltion rakentumiskauden kasvupuhe (1950–1973)
- 2) kysymyksiä taloukasvun tulevaisuudesta ja jatkuvuudesta (1974–1990)
- 3) kasvupuhe kilpailuvaltiossa (1990–2000)
- 4) kasvua koskevien suurten kysymysten äärellä. (2000–2010)

Taloukasvupuhetta tarkastellaan osana laajaa yhteiskunnallista keskustelua alkuperäis-aineistoon perustuen (hallitusohjelmat, eduskunnan keskustelut sekä Helsingin Sanomat). Tämän osion aineisto sekä analyysimenetelmät on esitelty tarkemmin luvun 3 alussa.

Kolmanneksi pureudumme taloukasvupuheen nykytilaan ja tulevaisuuden näkymiin (luku 4). Tämä osio pohjautuu tutkimuskirjallisuuden ja aineistoanalyysin rinnalla asiantuntijahaastatteluihin sekä toukokuussa 2025 toteutetun asiantuntijatyöpajan (Taloukasvun kehystykset - Aikamatka eilisestä huomiseen) keskusteluihin.

Lopuksi pohditaan, mitä taloukasvupuheen historia opettaa meille nykyisyydestä ja tulevaisuudesta (luku 5). Tässä osiossa luodaan katsaus siihen, miltä kasvun historiallinen kaari on kokonaisuutena näyttäytynyt. Lisäksi pohditaan, miten tulevaisuusnäkökulmaltaan kaventunutta kasvukeskustelua tulisi uudistaa vastaamaan paremmin tulevaisuuden haasteisiin.

Selvityksessä painottuu taloukasvupuhe Suomessa. Se asetetaan kuitenkin osaksi taustalla vaikuttanutta kansainvälistä yhteiskunnallista ja tieteellistä keskustelua sekä kansallisen ja kansainvälisen toimintaympäristön muutoksia.

Tiiviissä tarkastelussamme painottuu keskustelun valtavirta. Taloukasvuun on kuitenkin kytkeytynyt myös erityisesti BKT-mittaria ja kasvun ympäristövaikutuksia kyseenalaistavia vaihtoehtoisia näkökulmia. Erityisesti 2000-luvulle tultaessa taloukasvua koskeva teoriakeskustelu on laajentunut käsittämään kasvun ekologiset ja sosiaaliset rajat sekä keskustelun niin sanotusta kasvun jälkeisestä aikakaudesta.

2 Talous ja kasvu ennen talouskasvun käsitteen nousua yhteiskunnalliseen keskusteluun

Suomessa talouskasvu alkoi vähitellen näkyä 1800-luvun puolivälistä alkaen. Kansainvälisen viennin kehittyminen käynnisti kasvun, joka kuitenkin vaihteli maailmansotien ja pula-ajan takia. Talouskasvua ei kuitenkaan käsitteenä vielä käytetty, vaan sen sijaan puhuttiin sivistyksestä ja taloudellisesta edistyksestä.

Edistys varhaisena kasvuajatteluna

Modernien valtioiden kehittyessä taloudellinen edistys ja kansakunnan vauraus olivat keskeisiä yhteiskunnallisia päämääriä viimeistään 1800-luvulta alkaen.

Talouskasvun teoreettisen kehityksen ensimmäisenä vaiheena voidaan hahmottaa ajanjakso 1700-luvulta 1900-luvun alkuun, jolloin taloudellinen edistys nousi yhteiskunnallisen keskustelun keskeiseksi teemaksi kapitalistisen teollistumisen yhteydessä.

Talous nähtiin tuohon aikaan yhteiskunnan ja valtion rinnalla kulkevana, niihin kuuluvana ja kytkeytyvänä, tärkeänä edistys- ja kehityksen alueena. Se ei ainoastaan aktivoinut, rakentanut ja kehittynyt lainsäädännön ja instituutioiden myötä, vaan siitä tuli myös teoreettisen tarkastelun kohde (Rostow 1992, Greenfel 2001, Mikkonen 2025).

Myös tämän selvityksen aineistoissa kasvusta puhuttiin ennen 1950-lukua substantiivin ”talouskasvu” sijaan adjektiivin

”taloudellinen” kautta, jolloin taloudellinen kasvu, kehitys tai edistys liitettiin yhteen osaksi laajempaa kehityksen ja edistyskokonaisuutta. Näissä käyttöyhteyksissä käsite ”taloudellinen” kytkettiin usein yhteen muiden kehityksen ulottuvuuksien kanssa, joista keskeisin oli sivistyksellinen kasvu, erityisesti muodossa ”taloudellinen ja sivistyksellinen edistys” tai ”kehitys”.

Talous ja sen kasvu 1800-luvulla

Nykyisin käytössä olevien mittareiden avulla voidaan nähdä, että talouskasvu käynnistyi Suomessa jo 1800-luvun puolivälissä – vaikka aikalaisten käsitteistössä sitä ei vielä tunnettu (ks. Tietolaatikko 1).

1800-luvun puolivälistä lähtien Suomen taloudessa tapahtui vähittäinen muutos: Sääty-yhteiskunnan säädellyt rakenteet eivät kadonneet äkisti, mutta niiden rinnalle alkoi vähitellen nousta teollistumiseen ja kapitalistiseen tuotantoon perustuva talousjärjestelmä (ks. esim. Heikkinen 2019). Tämä kehitys liittyi sekä Suomen asemaan Venäjän imperiumin osana että modernin kansallisen valtion kehittymiseen. Uusi talouspolitiikan kenttä nojasi syvenevään työnjakoon, erikoistumiseen ja kasvavaan kansainväliseen vuorovaikutukseen. Samalla vanhat

Taloudellinen kasvu, kehitys tai edistys liitettiin yhteen osaksi laajempaa kehityksen ja edistyskokonaisuutta.

rakenteet ja konservatiiviset ihanteet säilyivät taustalla pitkään.

Modernin talousjärjestelmän kehitys käynnistyi toden teolla Suomessa 1800-luvun puolivälistä, kun vientiin ja teollistumiseen kytkeytyvä talouden malli alkoi hiljalleen muotoutua. Kasvun dynamiikka näkyi ensin kansainvälisen kaupan vilkastumisena, etenkin sahatavaran viennissä Eurooppaan, ja myöhemmin 1880-luvulta lähtien kotimaisen kysynnän voimistumisena.

Pekkarinen (2017) on kuvannut, kuinka autonomian ajan taloudellinen pohja vankistui oman valtiontalouden, edullisen tullisuojan ja myöhemmin myös oman valuutan ansiosta. Metsäteollisuuden tulot, maatalouden muutos ja teollisuuden laajeneminen loivat uusia markkinoita ja vahvistivat ostovoimaa (Hjerppe 1990, Poropudas 2015). Autonomian aika tarjosi kehitykseen suhteellisen vakaat puitteet, vaikka nälkävuodet ja voimakkaat suhdannevaihtelut osoittivat talouden haavoittuvuuden.

Talouden kehitys alkoi näin muistuttaa modernia kasvua, vaikka aikakauden käsitteistössä talouskasvun käsitettä ei vielä tunnustettu tai sanoitettu varsinaiseksi tavoitteeksi. Vähitellen kasvusta tuli kuitenkin aikalaistenkin silmissä havaittava ilmiö. 1870-luvulta lähtien talouden vahvistuminen alkoi näkyä konkreettisesti maltillisena elintason kohoamisena ja valtiontalouden vakaampina puitteina, mikä synnytti myös uudenlaista talouspoliittista keskustelua (Pekkarinen 2017).

Heikki Mikkosen (2025) mukaan 1870-luvulla kasvu alkoi olla havaittavissa oleva ilmiö. Viljo Rasila (1982) on kuvannut, kuinka valtio alkoi vähitellen ottaa tehtäväkseen yksityistalouksissa syntyneen elintason kohottamisen, mutta Mikkosen mukaan

kehityskulku ei kuitenkaan ollut näin suoraviivainen – suurruhtinaskunta-Suomen talouskasvuajattelussa vaikuttivat rinnakkain kaksi toisistaan poikkeavaa suuntausta. Klassinen liberaali kasvuajattelu painotti pääomanmuodostusta, joka rakentui yksityisen omistusoikeuden ja kultakantaan nojautuvan rahanarvon vakauden varaan. Sen rinnalla agraarikonservatiivinen näkemys korosti kansan kulttuurista ja hengellistä vakautta: Liian nopea teollistuminen nähtiin uhkana, ja kasvu alistettiin vakauden vaatimuksille.

1800-luvun lopun kasvukäsitykset muodostivat taustan, josta siirryttiin 1900-luvun alun ja sotienvälisen ajan kehitykseen (Mikkonen 2025).

Talouskeskustelu kiihtyy sotienvälisenä aikana

Ensimmäinen maailmansota oli käännekohta 1800-luvun aikana rakentuneelle kansainväliselle rahajärjestelmälle, kauppolitiikalle sekä vaurastumiselle. Suomi, joka oli jo kytkeytynyt osaksi kansainvälistä taloutta, kärsi sodan seurauksista monin tavoin.

Kuten Sakari Heikkinen (2019) on kuvannut, Suomi oli 1800-luvulla kehittynyt Venäjän suurruhtinaskuntana lähes suvereeniksi valtioksi ja kansantaloudeksi omine finansseineen, rahoineen ja tulleeineen – mutta vain melkein. Ensimmäisen maailmansodan aikana kauppasuhteet länteen katkesivat ja globaali kultakanta romahti, minkä lisäksi Venäjän vallankumous romahdutti myös itämarkkinat. Taloudelliset vaikeudet yhdistettynä poliittiseen turbulenssiin vaikuttivat osaltaan sisällissodan syntyyn vuonna 1918 (Heikkinen 2019, Alapuro 1994). Matti Pohjola (2017) onkin todennut ensimmäisen maailmansodan ja Suomen sisällissodan olleen Suomen talouskasvun synkintä aikaa: Vuosina 1913–1918 BKT henkeä kohden putosi 35 prosenttia.

Agraarikonservatiivisessa kasvuajattelussa liian nopea teollistuminen torjuttiin kasvun ollessa alisteista vakaudelle.

Suomen itsenäistyminen vuonna 1917 avasi mahdollisuuden lainsäädännön uudistamiseen ilman tsaarin hyväksyntää. 1920-luku oli merkittävä käännekohta myös suomalaisessa talouskasvukeskustelussa. Pekkarinen (2017) on kuvannut, kuinka ensimmäisen maailmansodan jälkeen Suomessa rakennettiin perusta nykypäiviin asti jatkuneelle kasvuhakuiselle, kilpailukyvyyn ja ulkoisen tasapainon turvaamiseen tähtäävälle talouspolitiikalle.

Mikkosen (2025, ks. myös 2023) mukaan klassisen liberalismien kriisin seurauksena alkoi rakentua sosiaaliliberaali kasvukäsitys, joka painotti elintason nousun suunnittelua, pragmaattisempaa suhtautumista liberalismien periaatteisiin sekä julkisten menojen kasvun rahoittamista kansantulon kautta. Itsenäistymisen jälkeinen aika merkitsikin suuria uudistuksia muun muassa työaikalainsäädännön ja sosiaalilainsäädännön piirissä.

1920-luku oli myös voimakkaan talouskasvun aikaa. Kasvu oli voimakkainta siihen mennessä, ja vastaavaa kasvua koettiin uudelleen vasta 1950–1970-luvulla. 1920-luku päättyi kansainväliseen suureen lamaan, joka näkyi myös Suomessa 1930-luvun pulavuosina. Suomi oli kuitenkin tuohon aikaan vielä vahvan agraarivaltainen maa, jonka väestö eli omavaraistaloudessa tuottaen sen, mitä elämään tarvitsi.

Sotien välisellä ajanjaksolla kehittyi kasvukäsitys, jonka keskiössä oli sosiaalidemokratian nousu (Mikkonen 2025, ks. 2023). Tämä heijastui myös 1930-luvun lopun hallitusten punamultayhteistyössä SDP:n ja maalaisliiton välillä. Sosiaalidemokraattisen kasvukäsityksen keskiössä olivat valtion roolin ja julkisten menojen voimakas kasvu, mitä ei pidetty haitallisena, jos vastaava kasvu tapahtuisi myös kansantulossa. 1930-luvulla alkoi hahmottua käsitys ”hyvän kehästä”, jossa elintason nousu ja julkisten menojen kasvu kytkeytyivät yhteen taloudellisen kasvun tavoitteiden kanssa (ks. Kettunen 2012; Alaja 2012).

Samaan aikaan kansainvälisessä keskustelussa hahmottui nykyisen talouskasvun käsitteen perusta. Simon Kuznetsin työ kansantulon mittaamisen parissa (1934) loi pohjaa BKT-mittariston kehitykselle. Rinnalla alettiin käydä kiihtyvää keskustelua myös kasvun moottoreista, mikä johti klassisen kasvuteorian syntyyn (ks. Tietolaatikko 3). Näin siirryttiin yleisestä edistysajattelusta kohti kasvun käsitteellistämistä omaksi ilmiökseen ja sen kytkemistä valtiontalouden ja kansainvälisen vertailun rakenteisiin. Kehitys vaikutti merkittävämmiin Suomessa vasta toisen maailmansodan jälkeen.

1930-luvulla alkoi hahmottua käsitys ”hyvän kehästä”, jossa elintason nousu ja julkisten menojen kasvu kytkeytyivät yhteen taloudellisen kasvun tavoitteen kanssa.

TIETOLAATIKKO 3

Varhainen tutkimus talouden kasvusta

Siirtymä yleisestä edistysnäkökulmasta kohti nykyisiä käsityksiä talouskasvusta alkoi 1920–1930-luvulla. Käänteen ytimessä oli Simon Kuznetsin johdolla toteutettu työ kansantulon mittaamisen parissa (Kuznets 1934). Kansantulon kehittyvän mittariston taustalla vaikutti makrotalouden kehityksen myötä muodostunut ajatus kokonaiskansantaloudesta, jota Kutznetzin käänteentekevän työn näkökulmasta voitaisiin mitata kansantalouden tilinpidon avulla.

Makrotalouden ja tilastotieteen menetelmällisen kehityksen rinnalla käänteeseen vaikuttivat kansainvälisten ja monikansallisten organisaatioiden, kuten Kansainliiton ja Kansainvälisen työjärjestön (ILO), painottama tarve numeeriseen mittaamiseen, kansainväliseen vertailuun ja standardointiin. Suuren laman aiheuttamat poliittiset reaktiot korostivat tätä tarvetta entisestään.

Kansainvälisen keskustelun voimistuessa kasvun teoreettisten määritelmien ja mittareiden rinnalla alettiin käydä kiihtyvää keskustelua myös kasvun moottoreista. 1930-luvulla kehittyi klassinen kasvuteoria, jonka mukaan taloudellinen kasvu perustuu ensisijaisesti pääomien kertymiseen ja työvoiman määrän kasvuun heijastaen muun muassa Adam Smithin ja David Ricardon varhaisia näkemyksiä. 1930–1940-luvulla tämä muotoiltiin Harrod-Domarin kasvumalliksi Roy F. Harroodin ja Evsey Domarin mukaan. Näissä teorioissa keskeistä oli ajatus säästämisestä ja investoinneista kasvun moottoreina.

Toisen maailmansodan vaikutukset talouskasvuun ja sen mittaamiseen

Toinen maailmansota oli kova isku Suomen talouskasvulle. Varusteteollisuuden tuomasta tilapäisestä talouskasvusta huolimatta elintaso nousi uudelleen 1930-luvun tasolle vasta vuonna 1948.

Samalla sota vauhditti kasvua koskevaa keskustelua, joka oli kiihtynyt 1930-luvulla. Julkisten menojen kasvu ja sotatilanne alkoivat nostaa kansantuloa keskeiseksi käsitteeksi.

Kansantalouden tilinpidon kautta määrittyvä talouskasvu kytkettiin tiiviisti valtiokehitykseen ja valtioiden talouskehityksen mittaamiseen. Sota paitsi laajensi valtioiden roolia monella eri osa-alueella (Obinger ym.

2018), myös korosti tarvetta mitata valtion varallisuutta ja sitä, mihin valtiolla on varaa.

Sota päättyi, mutta sen jälkeen alkanut kylmä sota ylläpiti tarvetta mitata ja vertailla valtioiden pärjäämistä myös taloudellisin mittarein (Mikkonen 2023, Collins 2002, Schmelzer 2016). Taustalla vaikutti John Maynard Keynesin makrotaloudellinen tutkimus, ja 1940-luvulla Keynesin oppilas Richard Stone laati Kuznetsin työtä jatkaen kansantalouden tilinpidon laskennallisen järjestelmän. Stonen johdolla talouskasvu standardisoitiin kansantalouden tilinpitoon pohjautuvaksi kansantulon mittariksi.

Vuonna 1945 perustetun Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) rooli on ollut keskeinen kasvun mittaamisen standardien kehittämisessä. Talouskasvun ja valtiontalouden tiivistä kytköstä vahvisti myös OECD:n keskeinen rooli tilastollisen analyysin

kehittämisessä (Schmelzer 2016). Tämän pohjalta alkoi muotoutua etenkin OECD:n painotuksiin nojaava “kasvun paradigmana” tunnettu akateeminen ja yhteiskunnallinen ajattelu. Samanaikaisesti kasvuteorian puolella kehitettiin Robert Solowin johdolla neoklassinen kasvumalli, joka tunnetaan myös eksogeenisen kasvun teoriana (ks. Tietolaatikko 4).

Nämä kansainväliset keskustelut ovat heijastuneet vahvasti myös talouskasvun käsitteen käyttöön suomalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa. Näin toisen maailmansodan jälkeinen aika loi perustan kasvun paradigman vakiintumiselle – lähtökohdalle, jonka varassa talouskasvun käsite ja siihen liittyvä keskustelu kehittyivät 1950-luvulta nykypäivään asti.

TIETOLAATIKKO 4

Eksogeeninen ja endogeeninen kasvuteoria

Toisen maailmansodan jälkeen talouskasvun tutkimus alkoi nojata entistä järjestelmällisempiin malleihin. Kasvuteoriat tarjosivat kehyksen, jonka avulla pyrittiin ymmärtämään, mistä talouden pitkän aikavälin kehitys kumpuaa ja mitä tekijöitä siihen liittyy.

Toisen maailmansodan jälkeen kasvuteoreettinen ajattelu pohjautui niin kutsuttuun eksogeenisen kasvun malliin, jonka keskeiseksi kehittäjäksi nousi Robert Solow. Hänen vuonna 1956 esittelemässään neoklassisessa kasvumallissa (Solow 1956) kasvu selittyy työn ja pääoman määrällisillä muutoksilla. Pitkän aikavälin kasvu määräytyy tällöin teknologisen kehityksen mukaan, joka mallissa oletetaan eksogeeniseksi, eli ulkoapäin tulevaksi tekijäksi. Solow’n kuvaamaa teknologian vaikutusta talouskasvuun on myöhemmin kuvattu metaforalla “mannaa taivaalta” (Jones & Romer 2010).

1980-luvulta lähtien kasvuteoreettinen painopiste siirtyi endogeenisen kasvun teorioihin. Teknologinen kehitys, innovaatiot ja inhimillinen pääoma alettiin ymmärtää sisäsyntyisiksi kasvun ajureiksi.

Paul Romer (1986, 1990) ja Robert Lucas (1988) nostivat esiin sen, että tieto, koulutus ja oppiminen ovat taloudellisia panoksia, jotka tuottavat mittakaavaetuja ja positiivisia ulkoisvaikutuksia. Näissä teorioissa talouskasvua voidaan selittää muun muassa tutkimus- ja kehitystoiminnan, koulutuksen tason sekä institutionaalisten rakenteiden kautta.

Näiden teorioiden myötä talouskasvu alettiin ymmärtää yhä enemmän monisyisenä prosessina, jossa keskeistä on sekä talouden rakenteiden että yhteiskunnan kyvyn luoda, hyödyntää ja levittää uutta tietoa. Teoriat heijastuivat - joskin viiveellä - myös talouskasvua koskevaan keskusteluun.

3 Talouskasvun kehystykset ja tulevaisuuspuhe 1950–2010

Talouskasvun käsite tuli osaksi suomalaista yhteiskunnallista keskustelua vasta 1950-luvulla. 1960-luvun keskustelua leimasi ajatus kasvun tarjoamista mahdollisuuksista. 2000-luvulla kasvukeskustelua on sen sijaan leimannut talouskasvun jatkuvuuden turvaaminen.

Aineisto ja menetelmät

Tässä luvussa luodaan aineistolähtöinen katsaus siihen, miten talouskasvusta on eri aikoina puhuttu siitä alkaen, kun sana ”talouskasvu” tuli osaksi suomalaista keskustelua 1950-luvulla.

Luvun tarkastelussa käytetty aineisto koostuu laajasta alkuperäisaineistosta, jota on täydennetty tutkimuskirjallisuudella sekä asiantuntijahaastatteluin. Alkuperäisaineistoon sisältyvät hallitusohjelmat (1917-), valtiopäiväkeskustelut (1907-) sekä Helsingin Sanomat (HS) (1904–2023). Aineiston valinnassa painotettiin keskeisyyttä yhteiskunnallisen keskustelun näkökulmasta sekä aineistojen saatavuutta digitalisoituna.

Eduskuntakeskustelut ja hallitusohjelmat ovat näillä kriteereillä melko ilmeinen valinta. Helsingin Sanomien valinnassa painotimme sähköistä saatavuutta. Kuitenkin on hyvä huomata, että keskustelua ei käyty ainoastaan Helsingin Sanomissa, vaan pitkällä aikavälillä on ollut monia muita keskeisiä sanomalehtiä, joita olisi hyvä

tarkastella jatkossa. Lisäksi Helsingin Sanomien asema ja uutisoinnin sisällöt muuttuivat voimakkaasti ajanjakson aikana.

Koska uutisointi ja keskustelu talouskasvusta lisääntyi Helsingin Sanomien sivuilla voimakkaasti 1980-luvusta alkaen, tarkastelumme keskittyy tämän jälkeisellä ajanjaksolla (1980–2023) pääasiassa pääkirjoitusosastoon. Tämä toki kaventaa näköalaa talouskasvun kehystyksiin verrattuna esimerkiksi siihen, jos mukaan olisi otettu myös talous- ja mielipideosaston keskustelut. Laajempi kuva jää kuitenkin myöhemmän selvitys- ja tutkimustyön aiheeksi.

Yleinen intuitio siitä, että talouskasvusta puhuttaisiin aina silloin, kun talous ei kasva, ei pitkällä aikavälillä täysin vastaa todellisuutta: Sanat ”taloudellinen” ja ”kasvu” alkoivat esiintyä yhdessä yhä useammin, ja talouskasvun käsite vakiintui erityisesti 1960-luvulta lähtien (ks. Kuvat 2 ja 3). Trendi oli nouseva aina 2010-luvulle saakka.

Aineiston jäsentämisessä hyödynnämme niin kutsuttua käsitekehää sekä tulevaisuuspyörää (Tietolaatikko 6).

TIETOLAATIKKO 5

Aineiston käsittely

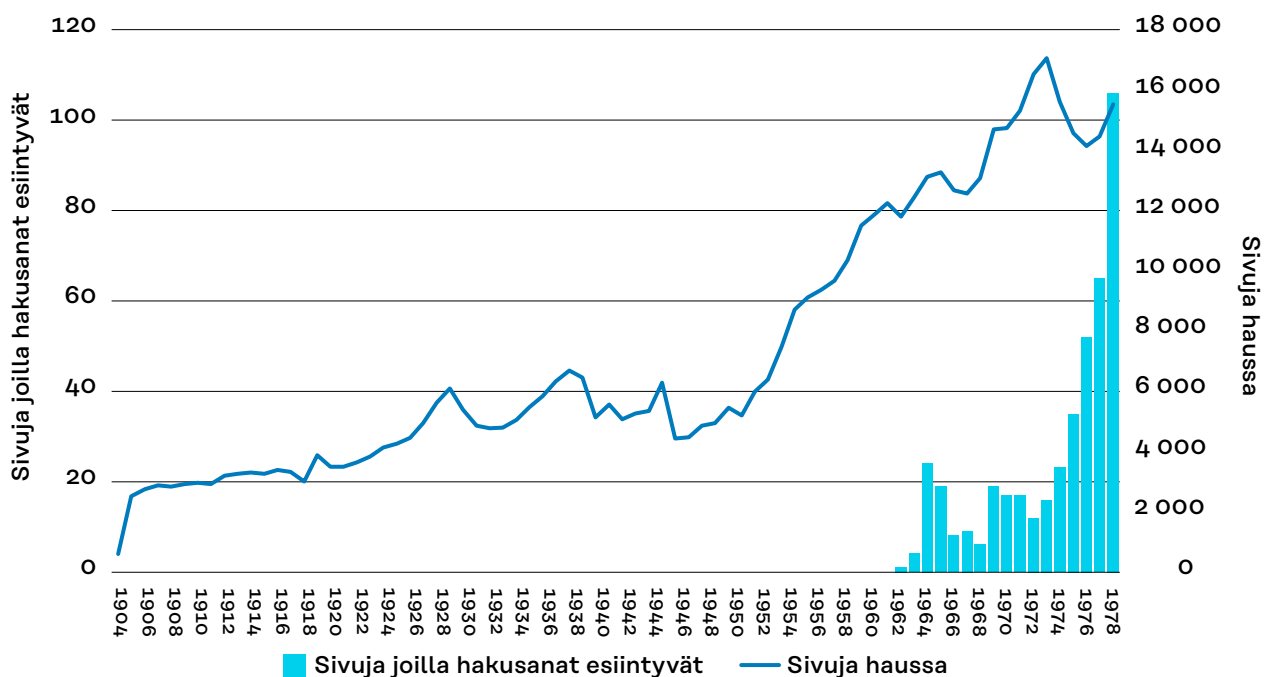
Analyysimme painottuu ”talouskasvu” -sanan esiintymisiin ja ympäristöön. Analyysissa on hyödynnetty digitaalisen historian menetelmiä (etenkin AntConc-korpusanalyysiohjelmaa) ison kuvan muodostamiseen, yhdistettynä valikoivaan lähilukuun.

1950–1970-luvulla ”talouskasvu” -sana esiintyi kuitenkin aineistossa vielä melko harvakseltaan, sen sijaan puhuttiin ”taloudellisesta kasvusta”. Talouskasvupuhetta on tämän vuoksi etsitty aineistoista tarkastelemalla myös ilmausten ”kasvu” ja ”taloudelli” esiintymisiä.

Analyysi on tehty kokoamalla Helsingin Sanomista, hallitusohjelmista sekä Parlamenttisarmon valtiopäivien puheenvuorojen aineistosta korpus teksteistä/puheista, jotka sisältävät joko sanan ”talouskasvu” tai ilmaukset ”taloudelli” ja ”kasvu” (ks. Kuvat 2 ja 3). Tämän korpuksen sisältä olemme vielä erikseen tehneet samat haut AntConc-ohjelman avulla, saaden taulukon käsitteiden esiintymisistä ja niiden ympäristöstä. Taulukoiden avulla olemme käyneet läpi ”talouskasvu” -sanon esiintymiset sekä tarkastelleet käsitteen käyttöyhteyttä. Tämän lisäksi olemme lähilukeneet hallitusohjelmat ja tehneet valikoivaa lähilukua keskeisiin puheenvuoroihin ja artikkeleihin myös eduskuntakeskusteluiden ja Helsingin Sanomien osalta.

Kuva 2. Hakusanan ”talouskasvu” esiintyminen Helsingin Sanomissa 1904–1979.

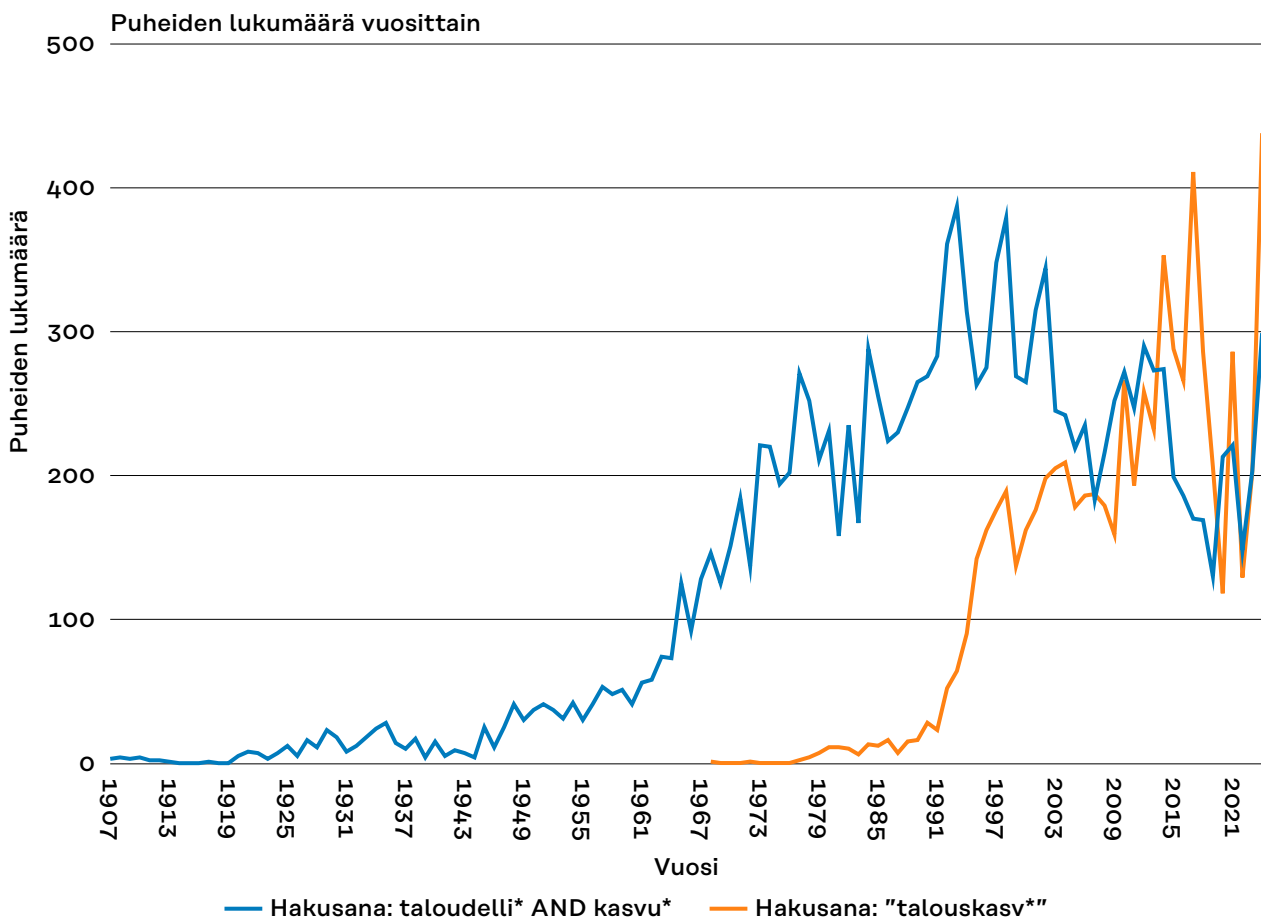
Lähde: Kansalliskirjasto (digi.kansalliskirjasto.fi)

Kuva 3. Haut "talouskasv*" sekä "taloudelli* AND kasv*" eduskunnan keskusteluissa 23.5.1907–20.12.2024.

Uudenlainen puhe talouskasvusta näkyi parlamentissa 1960-luvulla käsitteen "taloudellinen kasvu" voimakkaassa lisääntymisessä ja uusissa käyttöyhteyksissä (kuvaamaan mitattavaa kasvua). Sen sijaan "talouskasvu"-yhdyssanana alkoi esiintyä eduskuntapuheessa vasta 1990-luvulla, siis selvästi Helsingin Sanomia (ks. kuva 2) myöhemmin. Tämä heijastaa sitä yleistä huomiota, että uudet käsitteet tulevat eduskuntapuheen osaksi usein viiveellä. Eduskunnan osalta tarkastelussa huomioidaan näin ollen talouskasvu-puheena sekä käsite "taloudellinen kasvu" että "talouskasvu", joiden määritelmät ja käyttöyhteydet vastaavat tarkastellulla ajanjaksolla pitkälti toisiaan. Tosin etenkin 1960-luvulla taloudellinen kasvu kytkettiin paikoinkin myös aiempiin laajempiin kehitys- ja edistyskäsitteisiin ("taloudellinen ja sivistyksellinen kehitys").

Lähde: parlamenttisampo.fi

TIETOLAATIKKO 6

Käsitekehät ja tulevaisuuspyörä**Käsitekehät**

Alkuperäisaineiston analyysissa pureudumme erityisesti siihen, miten talouskasvu on määritelty eri aikoina sekä mitä muita käsitteitä on esiintynyt talouskasvun käsitteen yhteydessä.

Hyödynnämme analyysimme tiivistämisessä ja tulosten konkretisoimisessa Michael Freedenin (1996) ajatusta käsitteiden kehistä. Freeden on kehittänyt käsitekehän alun perin ideologioiden tutkimukseen, mutta sovelamme kehäajatusta talouskasvupuheen kokonaiskehysten hahmottamiseen (Kuva 4).

Kehän ytimessä ovat talouskasvua keskeisesti määrittävät käsitteet, joiden varaan käsitys talouskasvusta rakentuu. Ydintä ympäröivälle keskikehälle puolestaan sijoittuvat talouskasvupuheeseen liittyvät käsitteet, jotka eivät keskeisesti määritä talouskasvun käsitettä, mutta määrittävät sen kehystyksiä. Ulkokehä on periferia, johon kuuluvat ajankohtaiset käsitteet, joita ei kuitenkaan esiinny talouskasvupuheen yhteydessä. Rakennamme aineiston pohjalta eri vaiheiden käsitekehiä kokoamaan talouskasvupuheen keskeisiä kehystyksiä ja talouskasvun määritelmiä.

Kuva 4. Talouskasvun käsitekehiä Freedeniä (1996) mukaillen.

tenkaan esiinny talouskasvupuheen yhteydessä. Rakennamme aineiston pohjalta eri vaiheiden käsitekehiä kokoamaan talouskasvupuheen keskeisiä kehystyksiä ja talouskasvun määritelmiä.

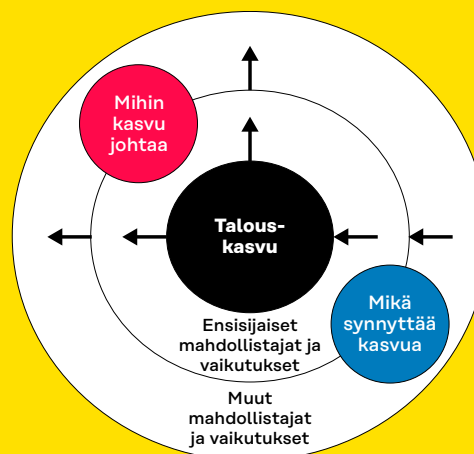
Tulevaisuuspyörä

Käsitekehät muodostavat vasta pohjan sille, mistä olemme erityisesti kiinnostuneita: kartoittamaan talouskasvupuheeseen sisältyneitä "menneitä tulevaisuuksia". Tässä hyödynnämme tulevaisuuspyörämenetelmää (Glenn 1971).

Kokoamme aineistojen pohjalta talouskasvupuheen ympärillä esitettyjä odotuksia niistä tekijöistä, joiden on ajateltu tuottavan talouskasvua sekä niistä päämääristä, joita talouskasvulla on tavoiteltu. Näitä kahta tulevaisuusimaginaareihin perustuvaa ulottuvuutta kuvataan tulevaisuuspyörässä vastakkaisiin suuntiin osoittavina ja eri väreillä merkittyinä kokonaisuuksina. Näin avautuu kokonaiskuva siitä, miten talouskasvupuhe kytkeytyy tulevaisuuden rakentamiseen (ks. Kuva 5).

Vaikka tarkastelumme painopiste on tulevaisuuspuheessa, olemme aloittaneet tulevaisuusimaginaarien kartoituksen ajatuksesta, että ihmisten odotukset tulevaisuudesta liit-

Kuva 5. Talouskasvun tulevaisuuspyörä Glenniä (1971) mukaillen.

tyvät siihen, miten he kokevat menneisyyden. Kehystykset eli tavat puhua ja esittää asioita auttavat ymmärtämään tulevaisuusimaginaareja. Samalla nämä tulevaisuusimaginaarit ovat osa tapaa, jolla asioita kehystetään.

Käsitehistoriallisesta näkökulmasta suomalainen talouskasvukeskustelu vuosina 1950–2020 voidaan hahmottaa neljänä eri vaiheena. Erityisesti muutokset tulevaisuus-imaginaareissa ovat olleet keskeinen perusta seuraavan vaiheistamisen taustalla.

Hyvinvointivaltion rakentumisen talouskasvupuhe (1950–1973). Kuvaamme kehitystä, jossa kasvuajattelun alkuvaiheessa talouskasvu kytkeytyi laajempaan odotukseen yhteiskunnallisesta kasvusta ja edistyksestä, joka on jälkeensä opittu tuntemaan hyvinvointivaltion kehitysajanjaksona, joskaan aikalaiset eivät hyvinvointivaltiosta nykymerkityksessä keskustelleetkaan (Kettunen 2024).

Kysymyksiä talouskasvupuheen tulevaisuudesta ja jatkuvuudesta (1974–1990). Jatkuvasta kasvu- ja edistysnäköymästä siirryttiin 1970-luvun öljykriisin sekä ympäristöliikkeen esiinmarssin myötä keskustelemaan kasvun jatkuvuuden kysymyksistä ja kasvun rajoista.

Talouskasvun kehystykset ja tulevaisuus-imaginäärit kilpailuvaltiossa (1990–2000). 1980-luvun murrosten ja kiihtyvän kasvun päätyminen 1990-luvun syvään lamaan vauhditti Suomessa kehitystä, jossa aiempia kasvun polkuja jouduttiin ottamaan kriittiseen tarkasteluun. Samalla kiihtyvä globalisaatio muutti Suomen kaltaisen pienen kansainvälisestä kaupasta riippuvaisen maan asemaa pääomien ja työn vapaan liikkuvuuden maailmassa. Kilpailuvaltion viitekehityksessä talouskasvu sai uudenlaisia merkityksiä.

Kasvua koskevien suurten kysymysten äärellä (2000–2010). 1990-luvun laman jälkeen talous kääntyi nousuun, erityisesti Nokian vetämänä. Kasvusta puhuttaessa huomio siirtyi yhä enemmän lyhyen aikavälin suhdanteiden seuraamiseen ja talouskasvun turvaamiseen. Kasvu kehystettiin etenkin kilpailukyvyyn, työllisyyden ja hyvinvoinnin näkökulmista, ja painopiste kohdistui jo olemassa olevien rakenteiden ylläpitämiseen ja säilyttämiseen toisenlaisen tulevaisuuden kuvittelun sijasta. Vaihe päättyi vuoden 2008 finanssikriisiin, jonka vaikutukset näkyvät kasvukeskustelussa vahvasti edelleen.

Hyvinvointivaltion rakentumiskauden talouskasvupuhe (1950–1973)

Jälleenrakennuksen kausi vauhditti talouskasvua

Maailmansodan jälkeinen aika oli talouskasvun näkökulmasta historiallista aikaa Suomessa. Talouskasvu oli voimakasta erityisesti 1950–1970-luvuilla. Tämä oli myös merkittävää yhteiskunnallisten uudistusten aikaa, joka jälkeensä tunnetaan myös hyvinvointivaltion rakentumisen keskeisenä ajanjaksona.

Toisen maailmansodan jälkeinen jälleenrakennus vauhditti talouskasvua, ja maailmantalous kehittyi sodan jälkeen merkittävästi. Valtavaa talouskasvua tapahtui ympäri maailmaa – myös Suomessa. Suomessa oli vielä voimassa suuria kaupan rajoituksia, joita purettiin 1950-luvun mittaan. Tapahtumassa olevaa käännettä symboloi pääministeri Kekkosen vuonna 1952 julkaisema pamfletti ”Onko maallamme malttia vaurastua”, joka ajoi voimakkaasti valtion investointeja ja teollistamisen edistämistä (Kekkonen 1952).

Vuosi 1956 oli yleislakon vuosi. Asian tuntijahaastattelussa nostettiin esiin aika-laiskokemus, jossa yleislakon aikana ensin kaikki pysähtyi vuonna 1956, mutta pysähdysten jälkeen alkoi nopea muutos. Kasvavan viennin rinnalla tuonti lisääntyi, ja ulkomaisen tavarantuonnin myötä arki muuttui, kun muun muassa kodinkoneet yleistyivät.

Vuonna 1956 Urho Kekkonen valittiin Suomen presidentiksi ensimmäistä kertaa, ja talouteen ja kauppaan kohdistuvia rajoituksia alettiin purkaa. Suomi solmi assosiaatiosopimuksen EFTA:n kanssa, mikä osaltaan vauhditti vientiä. Talous kasvoi 1950–1960-lukujen taitteessa todella voimakkaasti. Kasvua oli myös ryhdytty mittamaan kansantalouden tilinpidon avulla.

Talouskasvu nousee avainkäsitteeksi

Toisen maailmansodan jälkeinen kehitys sekä voimakas talouskasvu käynnistivät Suomessa aktiivisen kasvupolitiikan ajanjakson. Tämä on se käänne, jossa talouskasvu sanana tai käsitteenä nousi mukaan suomalaiseseen poliittiseen puheeseen. Sotien jälkeisestä murroksesta alkoikin näihin päiviin jatkuva aktiivisen talouskasvupolitiikan ajanjakso, jolloin talouskasvu nousi yhteiskunnallisen keskustelun avainkäsitteeksi.

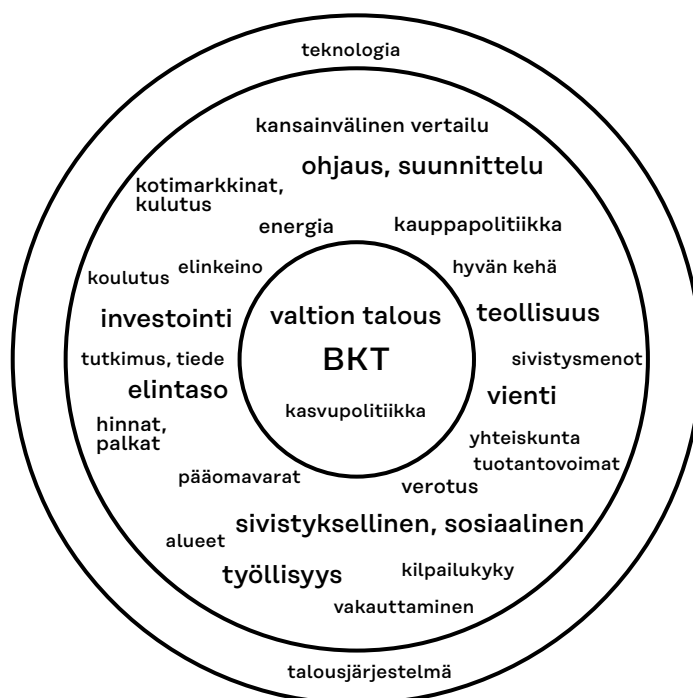
Siirtymä ei ollut äkkinäinen, vaan tapahtui eduskuntakeskustelussa viiveellä. Talouskasvu tuli keskeiseksi politiikan alaksi ja tavoitteeksi, mutta hyvinvointivaltion rakentumisen kaudella taloudellisen kasvun kytkös aiemmin kuvattuun laajempaan kehitys- ja edistyskäsitteeseen oli edelleen vahva (ks. Kuva 6). 1950-luvun hallitusohjelmien ja poliittisen keskustelun myötä taloudellisen ja sivistyksellisen kasvun rinnalle nostettiinkin uutena tekijänä myös sosiaalinen kasvu.

Vaikka talouskasvun käsite alkoi yleistyä vasta tässä vaiheessa, kansantulon kasvu, maan vaurastuminen ja elintason nousu olivat olleet keskeisiä yhteiskunnallisia tavoitteita myös aiemmin – niistä ei vain puhuttu talouskasvun käsitteen kautta (ks. Mikkonen 2025).

Talouskasvupuheen lisääntymisen taustalla vaikutti edellisessä luvussa kuvattu kehitys, jossa kansantulon mittaaminen ja kansantalouden tilinpidon laskennan kehittyminen, standardisoituminen ja yleistymisen johtivat siihen, että talouskasvu ei ollut ainoastaan tapahtuva ilmiö, vaan se pystyttiin laskennallisesti havaitsemaan ja kasvua pystyttiin kansainvälisesti vertaamaan.

Helsingin Sanomien artikkelit talouskasvusta käsitelivät tarkastelujaksolla pääasiassa kansainvälistä talouskasvua. Eri maiden kasvulukuja vertailtiin, erityisesti kategorisoidulla maata teollisuus- tai kehitysmaiksi. Talouskasvua itseään määriteltiin harvoin suoraan, ja se sai merkityksensä pääasiassa **valtion talouden, bruttokansantuotteen ja kasvupolitiikan** kautta (ks. Kuva 6).

Kuva 6. Talouskasvun käsitekehä 1950–1973.

Kasvun mittaamisella saattoi olla merkittäviä seurauksia. Selvityksessä haastatellut Riitta ja Reino Hjerppe muistelivat opettajansa Olavi Niitamon todenneen, kuinka ennen kansantalouden tilinpitoon perustuvaa talouskasvun mittaamista Suomen päättäjät ajattelivat talouden supistuvan ja säästämisen olevan välttämätöntä. Kun mittaristo 1950-luvulla vahvistui, havaittiin, että Suomen talous oli itse asiassa kasvanut jo pitkään, ja kasvu vain voimistui. Tätä kokemusta vasten siirryttiin suurten muutosten 1960-luvulle.

Olavi Niitamo oli yksi niistä keskeisistä toimijoista, joiden vaikutuksesta talouskasvusta tuli 1950-luvulla yhä useammin käytetty yhteiskunnallinen avainkäsite. Talouskasvusta keskusteltiin kasvua hakevien komiteoiden mietinnöissä, eduskunnassa ja myös esimerkiksi ajan keskusteluun voimakkaasti vaikuttaneen niin sanotun O-ryhmän piirissä. O-ryhmä ajoi taloustieteen uudistamista ja korosti etenkin inhimillisen pääoman merkitystä. Ryhmään kuului Niitamon lisäksi muun muassa Timo Helelä, Mauno Koivisto, sekä myös selvitystä varten haastateltu Reino Hjerppe.

Hyvinvointivaltion rakentuessa 1960-luvun aikana valtion rooli laajeni sosiaalipolitiikan, työmarkkinapolitiikan ja myös muun muassa koulutuspolitiikan alalla. Julkinen valta kasvatti samalla asemaansa myös talouspolitiikan ohjauksen parissa. Etenkin vuoden 1964 talousohjelmakomitean mietintö viitoitti tietä kasvukeskeiselle politiikalle.

Teknologiasta tai talousjärjestelmästä puhuttiin talouskasvun yhteydessä vähänläisesti (ks. ulkokehä Kuvassa 6). SKDL:n Martta Salmela-Järvinen kuitenkin kritisoi vuoden 1966 valtiopäivillä kapitalismin

haurautta suhdannevaihteluiden edessä. Kasvun tavoitetta itsessään ei kuitenkaan kritisoitu.

Kasvu kehystyi osana laajempaa kokonaisuutta

1960-luvun talouskasvupuheessa talouskasvu hahmotettiin vahvasti osana laajempaa yhteiskunnallista kehitystä. Pekka Kuusi (1961) kuvasi keskeisenä ajan kuvana pidetyssä kirjassaan “60-luvun sosiaalipolitiikka” hyvän kehää, jossa talouskasvu, sosiaalinen tasoitus ja demokratian laajeneminen muodostivat toisiaan tukevan prosessin (hyvän kehästä ks. myös Alaja 2012).

Hahmotellen Suomen asemaa kasvavien Neuvostoliiton ja Ruotsin välissä Kuusi (1961) korosti Suomen olevan “tuomittu kasvamaan”. Samaan sävyyn professori Jouko Siipi visioi hyvinvointivaltiokirjallisuuden toisessa klassikossa “Ryysyrannasta hyvinvointivaltioon” (1967) Suomen kaupunkien asemaa Leningradin, Murmanskin ja Tukholman välisen “voimakolmion” sisällä kuvaten Suomen riskiä hiipua merkityksettömäksi ilman omaa kaupallisen ja kulutuksellisen voimakaskeksen kehitystä (Siipi 1967).

Kuusen ja Siiven kirjat ovat esimerkki laajemmasta ajattelutavasta, jossa kasvu merkitsi paitsi talouskasvua, myös siirtymistä yhteiskuntana uuteen, ajan henkeä vastaavaan kehitysvaiheeseen, johon kytkeytyi elintason nousu, kaupungistuminen, median ja kulttuurin murros, sekä lisääntyvät hyvinvointipalvelut – paitsi sosiaalietuuksien ja työelämän kannalta, myös koulutuksen, asumisen ja terveyden laajemmasta näkökulmasta (ks. Hakoniemi 2025).

Adjektiivin “sosiaalinen” nousu käsitteiden “sivistyksellisen” ja “taloudellisen” rinnalle kasvun etuliitteinä kuvaa sitä, miten 1960-luvun kasvu kytkeytyi monilla myös sosiaaliseen tasoitukseen. Päivi Uljas (2012) on tutkimuksessaan kuvannut kehitystä hegemoniakäännökseksi: voimakkaan talouskasvun rinnalla toteutunut siirtymä

Kasvu merkitsi paitsi talouskasvua, myös siirtymistä yhteiskuntana uuteen, ajan henkeä vastaavaan kehitysvaiheeseen.

progression lisäämiseen ja tulonsiirtojen kasvattamiseen ei ollut mitenkään itsestään-selvyys, vaan poliittisen kamppailun tulos. Uljas tuo esiin, että kehityksessä olisi talouskasvun osalta voinut käydä myös toisin – kasvu olisi voinut johtaa tuloerojen kasvuun ja eriarvoisuuden lisääntymiseen.

Vielä 1960-luvulla Suomi kävi läpi vahvaa rakennemuutosta ja liikettä maaseudun omavaraistaloudesta kaupungistuvaan teollisuus- ja palveluyhteiskuntaan. Keskeinen tekijä tulevaisuuden visioissa oli myös voimakas muuttoliike Suomesta Ruotsiin 1960–1970-luvuilla.

Kasvun tarve korostui hallitusohjelmissa

Talouskasvua koskevassa keskustelussa korostettiin sekä sitä, mikä talouskasvua ruokkisi että myös sitä, mihin kasvuä tarvittiin. Ennen 1950-luvun loppua sekä hallitusohjelmissa että eduskuntakeskustelussa oli kasvun mahdollisuuksia ennemmin painotunut säästämisen tarve, Suomen köyhyys sekä taloudellisen kehityksen haasteet. 1950-luvulta alkaen sävy muuttui. Etenkin 1960-luvun hallitusohjelmissa näkyy vahvasti kasvun nousu keskeiseksi politiikan tavoitteeksi ja myös mahdollisuudeksi.

Esimerkiksi Virolaisen (1964) ohjelmassa korostetaan hallituksen tukevan ja edistävän “kaikin käytettävissä olevin keinoin - - - taloudellista kasvupolitiikkaa” ja sitä, että hallitus “pyrkii parantamaan eri elinkeinojen toimintaedellytyksiä, toimii vientimme raaka-ainepohjan laajentamiseksi ja kansainvälisen kilpailukykyämme parantamiseksi”. Samaan sävyyn myös Paasion (1966) hallituksen ohjelmassa linjattiin hallituksen pyrkivän “lisäämään taloudellisen kasvun edellytyksiä suuntaamalla pääomavaroja nykyistä tehokkaammin kilpailu- ja kasvukykyisen tuotannon kehittämiseen.”

Myös talouskasvun seuraukset nousevat vuoden 1966 ohjelmassa vahvasti esiin: taloudellinen kasvu kytkettiin “kaikkien kansalaisten” **elintason** kohottamiseen sekä sellaisen yhteiskunnan rakentamiseen, jossa “jokainen voi elää vapaana puutteesta ja pelosta vakaan demokratian vallitessa” (Paasio 1966).

Hallituksen aktiivisen otteen rinnalla 1960-luvun aikana aktivoitiin myös kansalaisia (esim. Koiviston hallitusohjelma 1968). Kasvua käsiteltiin yleisesti osana hinta- ja palkkapolitiikkaa, säästämisen ja taloudellisen aktiivisuuden edistämistä, investointien suuntaamista sekä **talouspolitiikan ohjauksen ja suunnittelun** painotuksia. Lisäksi kasvupuhe kytkeytyi **työllisyyden** ja **viennin** kehitykseen sekä kotimarkkinoiden laajenemiseen ja kulutuksen kasvuun (ks. Kuva 7).

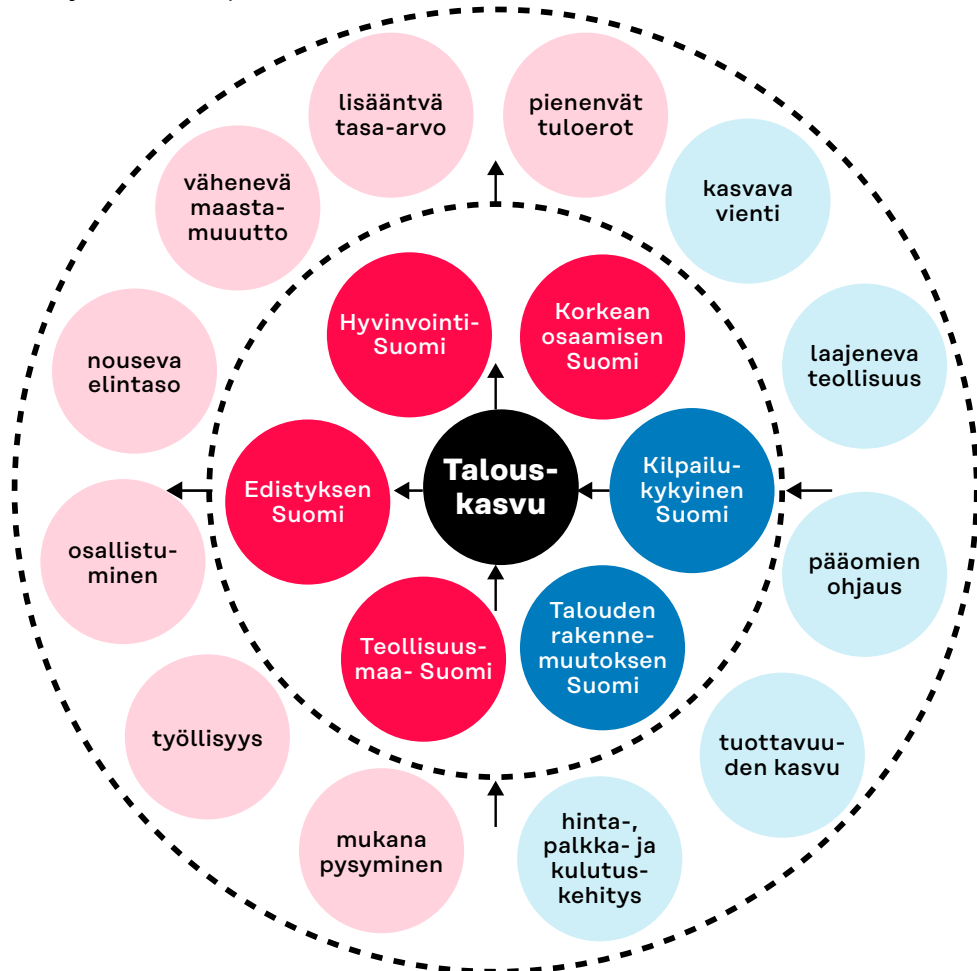
Keskustelua kasvun mahdollisuuksista

Keskustelussa erottuvissa tulevaisuusimaginaareissa painottuivat nationalistiset kertomukset Suomen kehityksestä ja sen suunnasta (ks. Kuva 7). Talouskasvu kytkeytyi yhteiskunnallisiin ohjelmiin **edistyksen ja hyvinvoinnin Suomesta**, jossa Suomen toivottiin nousevan vauraaksi, **korkean osaamisen** maaksi, jonka yhteydessä kansainvälinen vertailu ja erityisesti **“teollisuusmaaksi”** nouseminen oli keskeinen tulevaisuuden tavoitteita määrittävä visio. Tämä keskustelu korostuu erityisesti Helsingin Sanomissa.

Tulevaisuuskuviin vaikutti vahvasti se, että Suomen talous kasvoi, ja elintaso nousi nopeasti. Suomen koettiin kansainvälisessä ympäristössään olevan “tuomittu kasvamaan”, mutta samalla erityisesti 1960-luvulla kasvu oli myös suuri mahdollisuus.

Kuva 7. Talouskasvun tulevaisuuspyörä 1950–1973.

Värien selitys: **Ydinkäsite:** talouskasvu (musta). **Mahdollistajat:** ensisijaiset (tumma sininen) ja toissijaiset (vaalea sininen). **Vaikutukset:** ensisijaiset (tumma punainen) ja toissijaiset (vaalea punainen).

Kasvun mahdollisuuksia rajoittivat pääasiassa pääomien ja valuuttavarantojen puute. Samalla erityisesti kiihtyvä maastamuutto oli osoitus kasvukyvyyn akuuttiudesta: Suomesta haluttiin tehdä maa, josta ei tarvitse lähteä muualle. Erityisesti eduskunnassa tämä näkyi myös siinä, että polkuja talouskasvun lisäämiseen rakennettiin monesta eri tekijästä: Koulutuksen kokonaisjärjestelmäreformi tapahtui 1960-luvulla, mikä näkyy keskustelussa tiedon ja osaamisen vaikutuksesta talouskasvuun (ks. Kettunen & Simola 2012). Esimerkiksi kokoomuksen Olavi Lähtenmäki korosti havaintoa, etteivät ”taloudellinen kasvu ja vaurastuminen” olleet vain aineellisia pääomia ja materiaalista tuotantoa koskevia

ongelmia, vaan myös ”tiedon tasoa ja tiedon kysyntää koskevia asioita” (Lähtenmäki Olavi (kok), 25.4.1967).

Talouskasvun ennakoitiin tapahtuvan **viennin kasvun, teollisuuden laajentamisen, pääomien ohjaamisen, tuottavuuden kasvun sekä hinta-, palkka- ja kulutuskehityksen** myötä. Talouskasvu kytkeytyi vahvasti **rakennemuutoksen odotuksiin** ja sitä kautta syntyvään **kilpailukykykehitykseen** (ks. Kuva 7).

Keskusteluissa metsän merkitys kasvuille oli suurta, mutta samalla pohdittiin myös muita kasvun lähteitä, kuten kalastusta ja matkailua.

1960-luvun keskustelua leimasi ajatus kasvun mahdollisuuksista, mikä vauhditti

kasvupolitiikan nousua politiikan ja yhteiskunnallisen keskustelun ytimeen (vrt. Anderson 2006). Esimerkiksi VTT Heikki Valvanne, Suomen pankin johtokunnan jäsen, kuvasi Helsingin Sanomissa vuonna 1964 taloudellisen kasvun nopeuttamisen perusedellytyksenä olevan tuotantovoimien uudelleenohjaus tuottavimmille aloille. Hän korosti, että rahoituspääomia tuli irrottaa uusille kasvun aloille sellaisilta aloilta, jotka eivät voisi laajentua, jotka eivät täyty kannattavuuskriteereitä tai jotka merkitsevät suoranaista pääomien ”hukkakäyttöä” (HS 11.12.1964, 37).

Siirtyminen korkeampaa jalostusastetta kohti korostui keskusteluissa laajasti, samoin kuin nuorison ohjaaminen talouskasvua parhaiten edistäville aloille (esim. HS 7.11.1966).

Toinen kuvaava ikkuna 1960-luvun henkeen on Ahti Karjalaisen puhe vuodelta 1966, jossa hän visioi talouskasvun jatkumiseksi olevan varsin hyvät edellytykset, ellei tehdä ”talouspoliittisia virheitä” tai ”eksytä virheotteisiin valtion talouden hoidossa” (HS 12.01.1966). Karjalaisen puhe kuvastaa myös sitä, että kultakaudesta huolimatta myös huolipuhetta esiintyi 1960-luvulla. Vuosikymmenen alkua heijasti leviävä optimismi, olihan kasvu todella vahvaa, mutta samalla esiintyi tarvetta jarrutella innostusta lisätä julkisia menoja.

Eduskuntakeskusteluissa lausuttiin muun muassa miten budjetin kasvu meinasi päästä ”niin huimaan vauhtiin, ettei sellaista aikaisemmin voitu kuvitellakaan” (Wiherheimo, Toivo (kok) VP 31.5.1961) ja viitattiin ”konjunktuurien huumassa” tehtyihin virheisiin (Saukkonen, Jussi (kok), VP 13.12.1961). Yleisesti kuitenkin ajateltiin, että oikeansuuntaisella politiikalla kasvua pystyttiin ohjaamaan, suunnittelemaan ja jatkamaan, mikä heijastuu myös kuvan 7 tulevaisuuspyörään: Tavoiteltu tulevaisuus nähtiin pitkälti talouspoliittisen ohjauksen varassa rakentuvaksi.

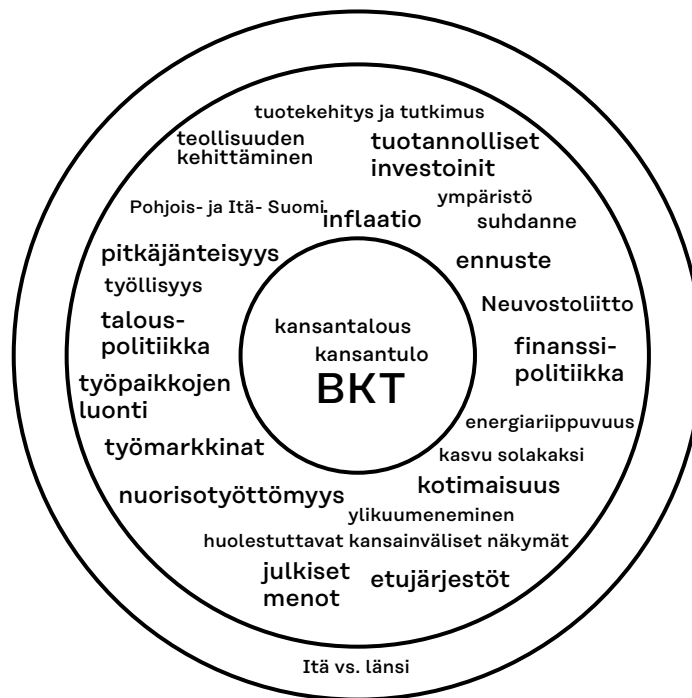
Kysymyksiä talouskasvun tulevaisuudesta ja jatkuvuudesta (1974–1990)

Öljykriisi nosti epäilyjä kasvun tulevaisuudesta

1960-luvun kasvunäkymät muuttuivat 1970-luvun öljykriisin myötä. Vuosi 1973 oli vedenjakaja toisen maailmansodan jälkeisten edistys- ja kasvunäkymien kehityksessä, sillä öljykriisi osoitti, ettei kasvu olisikaan välttämättä jatkuvaa. Öljykriisi vaikuttikin Suomen talouskasvuun, joka pitkän nousun jälkeen hiipui 1970-luvun lopulta. Neuvostoliiton bilateraali kaupankäynti pehmitti öljykriisin vaikutusta Suomeen, mutta yhdistettynä voimakkaaseen väestönkasvuun ja koulutusasteen nostoon seurauksena oli erityisesti nuorisotyöttömyyden voimakas kasvu 1970-luvun lopulla. 1980-lukua kosketti näin ollen keskustelu kasvun tulevaisuudesta ja jatkuvuudesta: Toisen maailmansodan päättymisestä jatkunut kansainvälinen noususuhdanne päättyi, mikä vaikutti voimakkaasti myös suomalaiseen talouskasvu-
puheeseen ja etenkin sen ympärillä näkyviin tulevaisuuskuviin.

Öljykriisin vaikutuksesta myös energiasta puhuttiin paljon. Suhdanteita seurattiin, ja kansainvälisten näkymien huolestuttavuus puhutti laajasti erityisesti Helsingin Sanomissa, jonka sivuilla talouskasvukeskustelua käytiin etenkin seuraamalla kansainvälisiä suhdanteita ja eri maiden talouskasvua.

Talouskasvua ei edelleenkaan juuri määriteltä, mutta käsite tyhjentyi pitkälti **BKT-lukuihin, kansantalouden ja kansantulon kokonaisuuteen**. 1970-luvulla talouskasvu kytkeytyi poliittisessa puheessa pitkälti **investointi-, finanssipoliittikka-, talouspoliittikka-, työmarkkina- ja inflaatiopuheeseen**, jonka lisäksi talouskasvun yhteydessä keskusteltiin laajasti **työpaikkojen luonnista ja työttömyydestä** (ks. Kuva 8).

Kuva 8. Talouskasvun käsitekehä 1974–1990.

Ympäristöhuolet osaksi kasvukeskustelua

1960-luvun lopulta alkaen uutena piirteenä talouskasvukeskusteluun nousi puhe kasvun rajoista sekä talouskasvun ympäristövaikutuksista. Tämän osalta klassikkoteoksen asemaan noussut vuonna 1968 perustetun Rooman klubin julkaisema ”Kasvun rajat” (Meadows ym. 1972) vaikutti näkemyksiin, ja Rooman klubiin viitattiin talouskasvupuheissa muutamia kertoja. Kasvun vastaisuutta ympäristönäkökulmien yhteydessä ei kuitenkaan tässä kohtaa esiintynyt. Esimerkiksi, kun Helsingin Sanomissa haastateltiin 1970-luvun puolivälissä Rooman klubin ainoa suomalaisjäsen, professori Pentti Malaskaa, hän korosti, että ”taloudellista kasvua tarvitaan vielä”. Malaskan mukaan Rooman klubi ei ollut nollakasvun kannattaja, vaan kannatti laadullista, ”moniin eri suuntiin erikoistuvaa orgaanista kasvua”, joka ”pyrkii elämän mahdollisuuksien säilyttämiseen maapallolla” (HS 09.02.1975, 14).

Malaska asetti vastakkain beckermanilaisen (taloustieteilijä Beckermanin mukaan)

määrällisen kasvun ja Rooman klubin laadullisen kasvun. Malaskan mukaan eroa voisi verrata yksilön lihottamiseen. Määrällinen kasvu lihotti, mutta Rooman klubin kasvua saattoi luonnehtia kehotuksella: ”Ravitkaa itsenne ja muut, mutta pysykää solakkana.” Malaska korosti Helsingin Sanomien haastattelussa, että rajatonta kasvua ei voinut esiintyä rajallisessa tilassa, mutta totesi samalla, miten ”toistaiseksi” ei tultu toimeen ilman taloudellista kasvua (HS 09.02.1975, 14). Talouskasvu nähtiin siten osana kestävyysratkaisujen löytymistä - ”vielä” tarvittiin kasvua.

Vuonna 1981 Helsingin Sanomien pääkirjoitussivulla todettiin, ettei kasvulle ollut käytettävissä yleisesti hyväksyttyä määritelmää: ”Tutkijat eivät ole yksimielisiä siitä, mitä talouskasvulla on tarkoitettu ennen ja mitä sillä tarkoitetaan nyt ja tulevaisuudessa”. Määritelmän puutteesta huolimatta, artikkelissa todettiin, kasvusta oli tullut ”henkisen pelottelun väline - - kasvun välityksellä ihmiskuntaa pelotellaan tulevaisuudessa uhkaavasta tuhoutumisesta”.

Artikkelissa korostettiin Rooman klubiin viitaten aineettoman kasvun mahdollisuuksia

oppimisen kautta: ”Edellytyksenä vain on, että opimme riittävän ajoissa oikeat asiat ja opimme opettamaan ne ihmiskunnalle. Tuon urakan selvittäminen, jos mikä, kasvattaa niin kansantalouksia kuin muutoinkin ihmiskuntaa”, artikkelissa todettiin (HS 26.10.1981)

Uuden suunnan etsintää

Öljykriisin jälkeen siirryttiin mahdollisuuksien maailmasta kysymyksiin kasvun jatkuvuudesta. Talouskasvu kytkeytyi edelleen vahvasti yhteiskunnan uudistumiseen ja hyvinvointikehitykseen ja ympäristöpuheen kautta myös pohdintoihin talouskasvusta kestävän kasvun maailmassa.

Kaiken kaikkiaan keskusteluissa nousee vahvasti esiin, että 1960-lukuun verrattuna enää ei olla uuden äärellä, vaan jatkuvasti enemmän suhdanteiden armoilla, uutta suuntaa muuttuvassa ympäristössä hakien. Uuden suunnan osviittaa haettiin etenkin osaamisesta, tutkimuksesta ja tietoyhteiskunnan kehityksestä.

Eduskunnan keskusteluissa ja hallitusohjelmissa alkoi näkyä siirtymää pois talouskasvun kytkemisestä suureen edistystarinaan taloudellisesta, sivistyksellisestä ja sosiaalisesta noususta – Helsingin Sanomien sivuilla muiden maiden kehitystä kuvattaessa sanapari taloudellinen-sosiaalinen esiintyi yhä.

Kuvaava esimerkki yleisemminkin toistuvasta muutosnäköymästä on kansanedustaja Lasse Lehtisen puheenvuoro eduskunnassa vuonna 1977 (Lehtinen, Lasse (SDP), VP 29.9.1977). Lehtinen kuvaa taloustieteilijä Jaakko Hongon todenneen puheessaan Suomen talouden tarvitsevan uusia vaihtoehtoja. ”Maamme talouden kehitys ja talouskasvu ovat pitkään pohjanneet mm. metsävarojen käytön lisäämiseen, maataloudesta vapautuviin työvoimareserveihin, valmiin teknisen tiedon omaksumiseen, eräiden alhaisen jalostusasteen tuotteiden joukkotuotantoon, osittain suojattuihin markkinoihin ja melko korkeaan pääomanmuodostukseen”, Lehtinen lainasi Honkoa.

Hän jatkoi, että näiden tekijöiden varaan rakentuva tie oli kuljettu loppuun – tarvittiin uusia ratkaisuja, uusia teitä. Näitä keskusteluissa 1970–1980-luvulla etsittiin.

Uusien näkymien suhteen erityisesti 1980-luvulla nousi esiin myös näkemys siitä, että uudelleen käynnistynyt kasvu ei kosketanut tasaisesti kaikkia. Muutosvauhdin kiihtyessä osa väestöstä ja etenkin osa Suomen alueista, keskeisesti Pohjois- ja Itä-Suomi, nähtiin muutoksen kelkasta jäävinä taantuma-alueina.

Hyvin kiinnostava osa talouskasvupuheen tulevaisuusimaginaareja ovat 1980-luvun kasvukriittiset keskustelut. Suomen maaseudun puolueen (SMP) mutta myös keskusta-puolueen ja vasemmistopuolueiden piirissä alettiin esittää kritiikkiä 1960-luvulla nousseeksi kuvattua ”talouskasvuajattelua” tai ”talouskasvuajattelu-Suomea” kohtaan. Talouskasvuajattelun kuvattiin vaikuttaneen perinteisen elämäntavan ja talkookulttuurin hiipumiseen, jossa kasvua tuottavaksi ihanteeksi tuli kaiken maksullisuus ja ulkoistaminen, kun taas yhteisöjen ja perheiden piirissä tuotettu elintaso ja palvelut eivät heijastuneet kasvun mittareihin. Talouskasvun nähtiin rakentuvan kulutuksen varaan, mitä kritisoi- tiin etenkin eduskunnassa. ”Talouskasvu ei saa olla itseisarvo” oli fraasi, joka alkoi jossain määrin toistua etenkin eduskunnan lehtereillä.

Kritiikki ei poistanut kasvupakkoa

Keskustelu siitä, jatketaanko valitulla kasvun tiellä, miten tiellä pysytään, ja osin myös siitä, oliko tie oikea, kävi kiivaana.

Kritiikistä huolimatta talouskasvulle asetettiin yhä vahva painotus: Kasvu nähtiin pakollisena, ja pienenä maana Suomi oli kansainvälisten suhdanteiden armoilla – ”tuomittu kasvamaan” ja samalla sopeutumaan. Suomi hahmotettiin vahvasti kehityksen kiinniottajaksi, ja keskeisesti julkisen vallan tehtävänä oli varmistaa kiinniottamisen edellytykset.

Pekkarisen (2017) mukaan talouspolitiikan lähtökohtana on ollut, että Suomi on myöhään teollistunut, rakenteeltaan yksipuolinen, ulkoiselta tasapainoltaan herkkä talous, jonka kuuluu tähdätä nopeaan kasvuun ja tämän edellyttämään korkeaan investointiasteeseen. Tämä on voimistanut valtion aktiivista roolia talouden kehittämisessä. Suomi on ollut ”kiinniottajatalous” (ks. Kokkinen 2019).

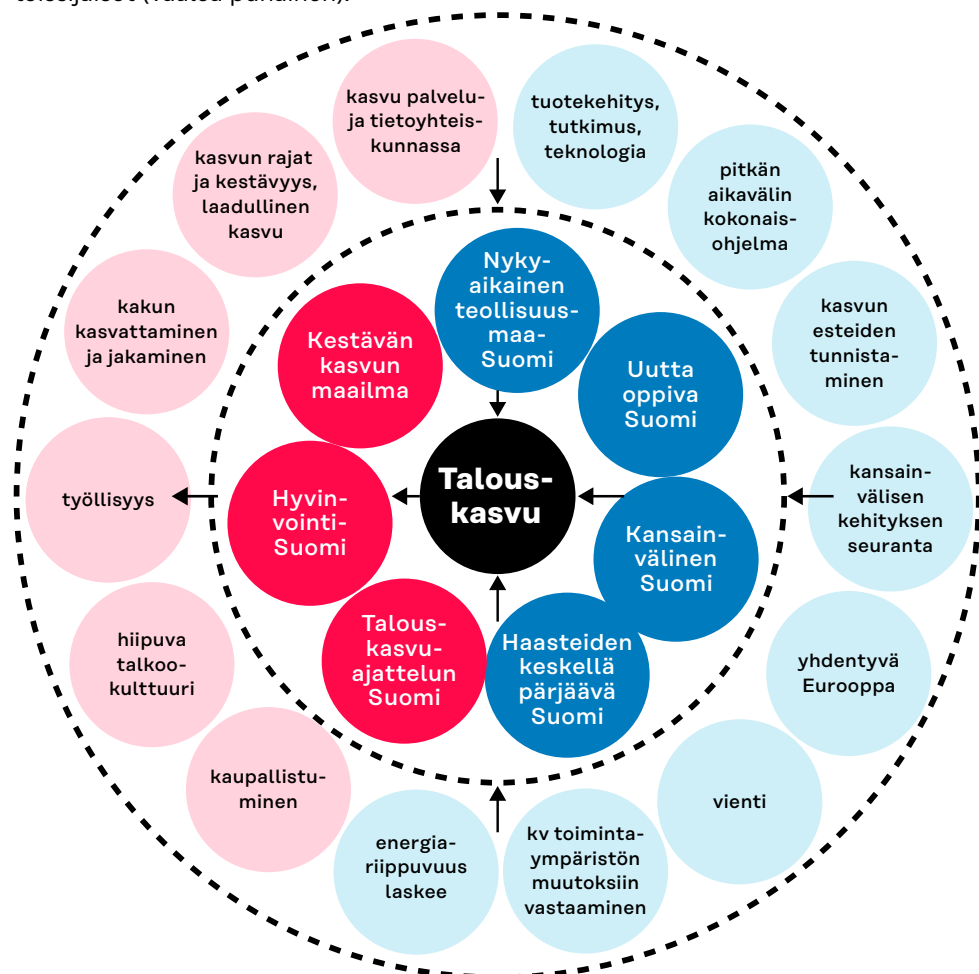
Tältä pohjalta talouskasvun tulevaisuusimaginaarit suuntautuivat edelleen kansainvälisen vertailun ja Suomen oman viite-ryhmän etsimisen kautta visioon **teollisuusmaa-Suomesta**, joka alkoi saada etuliitettä ”nykyaikainen”. Nykyaikaisuus kytkeytyi

palvelu- ja tietoyhteiskunnan kehitykseen, tuotekehitykseen, tutkimukseen ja uuden teknologian omaksumiseen (ks. Kuva 9).

Esimerkiksi Helsingin Sanomien artikkeleissa haettiin 1970–1980-luvulla inspiraatiota kansainvälisistä verrokkimaista, joista etenkin Japani nousi edelläkävijänä ja esikuvana esiin Yhdysvaltojen rinnalla. Tulevaisuuden talouskasvu kytkettiin halki keskustelujen **uuden oppimiseen, kansainvälisyyden lisäämiseen, vientivetoisuuteen sekä pärjäämiseen haasteiden keskellä**. Tähän kytkeytyivät myös keskustelut energiariippuvuudesta eroon pääsystä sekä vastaamisesta kansainvälisessä toimintaympäristössä tapahtuviin muutoksiin (ks. Kuva 9).

Kuva 9. Talouskasvun tulevaisuuspyörä 1974–1990.

Värien selitys: **Ydinkäsite**: talouskasvu (musta). **Mahdollistajat**: ensisijaiset (tumma sininen) ja toissijaiset (vaalea sininen). **Vaikutukset**: ensisijaiset (tumma punainen) ja toissijaiset (vaalea punainen).

Taloukasvun kehystykset ja tulevaisuusimaginaarit kilpailuvaltiossa (1990–2000)

Lama ja globalisaatio käynnistävät uuden aikakauden

Kuten usein historiankulussa, myös taloukasvun historiallisissa kehystyksissä muutos on tapahtunut kriisien kautta. Toinen maailmansota vaikutti merkittävästi taloukasvun mittariston kehittämiseen ja julkisen vallan roolin laajenemiseen. Öljykriisi muutti sodanjälkeisen kasvukauden tulevaisuusimaginaareja.

Erityisesti Suomen kannalta seuraava merkittävä murroskohta oli 1980-luvun kasvun päättyminen 1990-luvun lamaan. Aiempaan verrattuna tulevaisuus näytti laman jälkeen huolestuttavalta, kasvu oli romahtanut ja talous oli ongelmissa.

Laman rinnalla tapahtui kuitenkin myös paljon muuta, joka vaikutti taloukasvun kehystykseen ja heijastui myös lamasta käytävään keskusteluun. Näistä keskeisimpiä olivat uusliberalismina tunnetun talous- ja tehokkuusajattelun kasvu (ks. Kärrylä 2024, 2025) yhdistettynä kiihtyvään globalisaatioon.

Rahoitusmarkkinoiden vapauttaminen 1980-luvulla, ylijäämisen liikkuvuuden (pääomien, tuotannon ja työn) voimakas kasvu, Euroopan yhdyntymisen ja Suomen jäsenyyden Euroopan Unionissa sekä kehittyvän rahaliiton jäsenyyden tavoite vaikuttivat kaikki voimakkaasti taloukasvupuheeseen ja sen tulevaisuusimaginaareihin 1990-luvulla.

1990-luvun taustalla vaikutti talouden ylikuumentuminen 1980-luvun aikana, pankkisektorin vapauttamisen mahdollistama ylivelkaantuminen sekä Suomen kansainvälisessä kaupassa Neuvostoliiton

romahtamisen myötä tapahtunut käänne. Pankkisektorin vapautus oli osa talouden liberalisointia ja taloukasvupolitiikkaa, mutta Suomen osalta se johti 1980-luvun lopulla ylilyönteihin.

Asiantuntijahaastattelussa nousi esiin myös, että Neuvostoliiton kaupan roolia Suomen kokonaisviennin kannalta ei kuitenkaan tule liioitella – kuten kansainvälisesti kylmän sodan aikana usein tehtiin. Idän-kauppa oli korkeimmillaankin noin 20 prosenttia kokonaisviennistä. Kun kauppa Neuvostoliiton kanssa käytännössä loppui 1980-luvun lopun romahduksen myötä, vaikutukset talouteen olivat merkittäviä.

Hyvinvointivaltiosta kilpailuvaltioksi?

Muuttuneessa kansainvälisessä toimintaympäristössä siirryttiin aiemmasta hyvinvointivaltion ajasta kilpailuvaltioon. Aiemmin kehittyneet hyvinvointivaltion institutiot eivät silti lakanneet olemasta, vaan kuten Pauli Kettunen on tutkimuksessaan kuvannut, ne alkoivat saada uusia, kilpailukykyretoriikkaan nojaavia merkityksiä (Kettunen 2015). Nämä muutokset heijastuivat myös taloukasvupuheeseen ja siihen sisältyviin tulevaisuusimaginaareihin.

Taloukasvupuheen osalta jatkuvuutta oli siinä, että itse taloukasvun käsite määriteltiin suoraan todella harvoin. Kasvuun viitattiin **kansantalouden tilinpidon, kansantalouden** ja **BKT:n** kautta, mutta kasvua ei suoraan määriteltä (ks. Kuva 10).

Taloukasvupuheen käyttöyhteyksissä taloukasvua ei enää liitetty Suomen yhteiskunnan kokonaiskehitykseen vastaavalla tavalla kuin aiemmin, jolloin taloukasvu nähtiin yhtenä osana edistystä. Sen sijaan kaksi käsitettä olivat selvästi ylitse muiden 1990-luvulla: **kilpailukyky** ja **työttömyys** (ks. Kuva 10).

Kiinnostava osa julkisen ohjauksen roolia koskevaa keskustelua olivat näkemykset siitä, että lama oli johtunut keskeisesti talouspoliittisista virheistä. Onnistumiset ja epäonnistumiset talouskasvussa kehystettiin vahvasti poliittisen johdon kyvykkyyteen ohjata taloutta. Samalla talouskasvupuheen piirissä tätä onnistumista ja talouskasvun kehitystä seurattiin vahvasti, mikä näkyy elpymis- tai elvytys- ja toipumissanaston lisääntymisessä.

Kasvun tuomista mahdollisuuksista kasvun mahdollisuuksiin

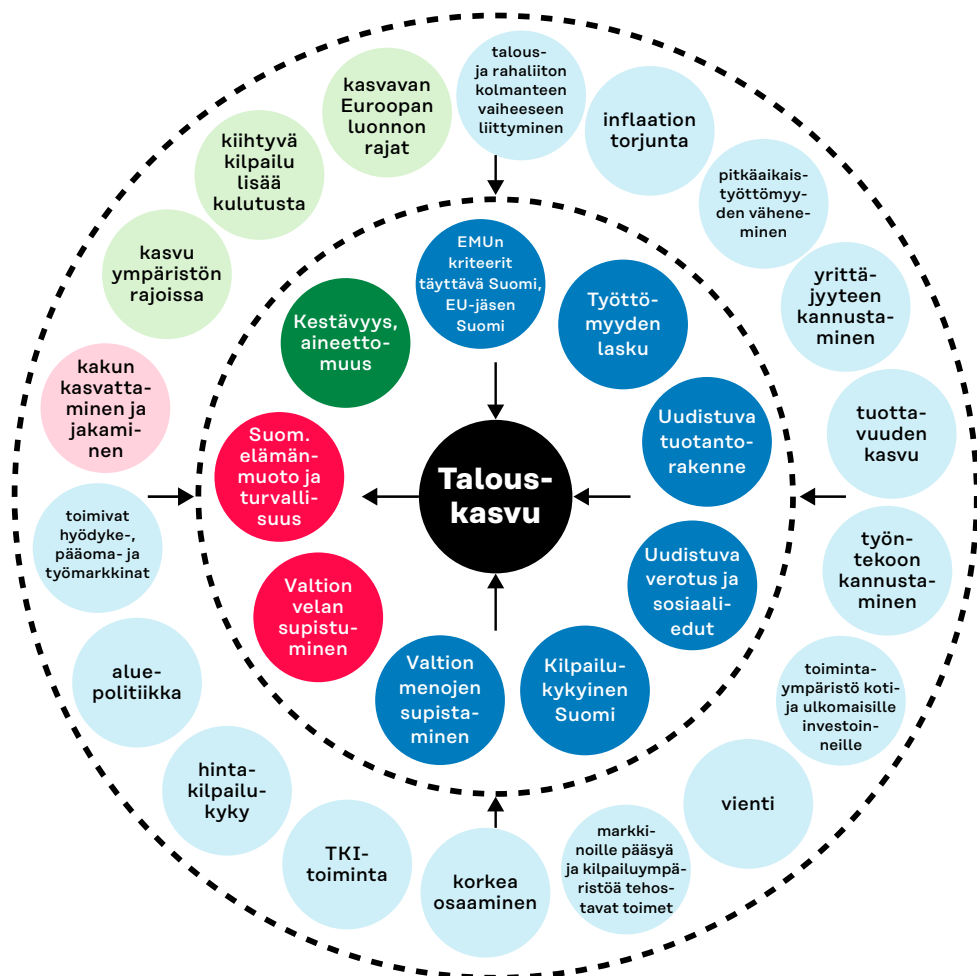
Lama nähtiin osoituksena siitä, miltä Suomi ilman kasvua näyttäisi: työttömyydeltä, konkurseilta, sosiaalisten ongelmien kasvulta, osattomuudelta ja epätoivolta. 1990-luvun laman aikana etenkin eduskunnassa nousi keskustelua siitä, että lama ja taloudesta tapahtunut käänne muodostivat uhan “suomalaiselle elämänmuodolle”, eli aiemmin

saavutetulle hyvinvointivaltiolle. Tässä yhteydessä käytettiin usein ilmaisua **kakun kasvattamisesta ja sen jakamisesta**.

1990-luvulta alkaen keskusteltiin selvästi enemmän siitä, mistä talouskasvua saataisiin aikaan, kuin siitä, mihin talouskasvun nähdään laajemmin johtavan tai mitä se mahdollistaa. Tämä näkyy jo tulevaisuuspyörän värimaailmassa, jossa kasvun mahdollistajat korostuvat kasvun tarjoamien mahdollisuuksien sijaan (ks. Kuva 11).

Kuva 11. Talouskasvun tulevaisuuspyörä 1990–2000.

Värien selitys: **Ydinkäsite:** talouskasvu (musta). **Mahdollistajat:** ensisijaiset (tumma sininen) ja toissijaiset (vaalea sininen). **Ympäristövaikutukset:** ensisijaiset (tumma vihreä) ja toissijaiset (vaalea vihreä). **Muut vaikutukset:** ensisijaiset (tumma punainen) ja toissijaiset (vaalea punainen).

Työttömyyden lasku ja Euroopan rahaliiton (EMU) jäsenyysehtojen täyttäminen nähtiin keskeisinä talouskasvua synnyttävinä tekijöinä, jotka toisaalta myös samalla edellyttivät talouskehityksen kääntymistä kasvuun.

Globalisaation vahvistuessa talouskasvun tulevaisuuden nähtiin edellyttävän myös kotimaisen toimintaympäristön kehittämistä kilpailukykyiseksi sekä **kansainvälisille markkinoille pääsyä** tehostavia toimia. Talouskasvupuheeseen alkoivat kytkeytyä myös ajatukset yrittäjyyteen ja työntekoon kannustamisesta sekä työn tuottavuuden kasvusta.

Pitkäaikaistyöttömyys ja sen lisääntyminen nousi laman myötä osaksi talouskasvuun liittyviä tulevaisuuskuvia, ja tämän ongelman ratkaiseminen nähtiin talouskasvun kannalta kriittisenä kysymyksenä. Työttömyydestä keskusteltiin etenkin Helsingin Sanomissa ja eduskunnassa, mutta aihe oli keskeinen myös hallitusohjelmissa.

Laman jälkimainingeissa korostettiin tarvetta **uudistaa tuotantorakennetta sekä verotus- ja sosiaalietuuksia** tukemaan talouskasvua ja kilpailukykyistä Suomea. New Public Management -keskustelun viitoittamana puhuttiin talouskasvun tulevaisuuden edellyttävän myös **valtion menojen supistamista** julkista sektoria tehostamalla. Talouskasvun nähtiin niin ikään mahdollistavan valtion velan suotuisa kehitys.

Talouskasvun avaimina hallitusohjelmissa ja myös eduskuntakeskusteluissa korostuivat **tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoimet** erityisesti 1990-luvun puolivälin jälkeen, kun kasvunäkymät alkoivat parantua. Nokian nousu vaikutti talouskasvuun sekä käsityksiin siitä, missä oli Suomen talouskasvun menestyksen avaimet tulevaisuudessa.

Kasvun ympäristökritiikki vahvistuu

Tulevaisuusimaginaareihin sisältyi 1990-luvulla edelleen myös ympäristöpuhe. Tämän osalta kyseessä ei niinkään ollut kasvun moottori tai kasvun mahdollistama kehitys, vaan keskustelu kytkeytyi sekä kasvun seurauksiin että kasvun edellytysten suuntaan. Keskustelua käytiin etenkin eduskunnassa, paitsi vihreän liikkeen toimesta, erityisesti EU-jäsenyyden osalta myös keskustapuolueen piirissä. Samoin Aasian talouskehitys nosti 1990-luvulla eduskunnassa keskusteluun kysymyksen siitä, miten maapallo kestäisi, jos yhä useammat maat eri puolilla maailmaa seuraisivat teollistuneiden maiden kasvumallia. Tämän koettiin tuovan kiireellisyyden vaatimuksia kestävän teknologian kehittämiseen.

Talouskasvuun alkoi 1990-luvun aikana kytkeytyä käsite ”kestävyys”. Usein kestävyys määriteltiin jatkuvuutena, mutta toisille se sisälsi myös ympäristökysymyksiin kytkeytyviä näkökulmia. Vihreän liiton piirissä korostettiin perinteisen kasvun kiihdyttävän ilmastonmuutosta ja ylittävän ekologiset reunaehdot. Keskustelussa ei pääasiassa vastustettu talouskasvua sinänsä, vaan kulutusta kiihdyttävää, luonnon rajat ylittävää kasvua. Eduskunnassa muun muassa tuotiin esiin vihreiden asiantuntijaselvityksen tulos, jonka mukaan 5 prosentin kasvu olisi mahdollista ilman ympäristötuhoja, oikein ohjattuna. Aineettoman kasvun käsite nousi keskiöön ympäristönäkökulmia korostavissa visioissa kasvun tulevaisuudesta, minkä lisäksi visioitiin ”ekologista rakennemuutosta”.

Kestävyyden ja aineettoman kasvun lisäksi ympäristönäkökulma oli myös osa keskustelua, joka käsitteli Euroopan yhdenytymistä ja Suomen osallistumista siihen. EU-jäsenyys nähtiin pääasiassa talouskasvua ruokkivana kehityksenä, joskin vasemmiston piirissä kasvu-uskoa myös kritisoitiin. Erityisesti keskustan parissa EU-kritiikkiin kytkeytyi kasvuun liittyen myös

Aineettoman kasvun käsite nousi keskiöön ympäristönäkökulmia korostavissa visioissa kasvun tulevaisuudesta.

ympäristönäkökulma. Yhdentyminen ruokki kasvua, mutta huolena oli, kestäkö Euroopan ja maailman ympäristö syntyvää kasvua. Samalla ympäristöön liittyvä kasvukritiikki liittyi myös tavarakulutuksen kasvuun.

Agraariliikkeen piirissä omavaraisuus ja niukkuus olivat perinteisiä ihanteita, ja 1990-luvun maailman tavarakulutuksen voimakas kasvu kohtasi liikkeen jatkajissa myös vastustusta. Näkökulmat ympäristökysymyksiin kumpusivat toisin sanoen tulevaisuuden ja kasvun rajojen rinnalla myös menneisyydestä.

Kasvusta keskeisin yhteiskunnallinen tavoite

Lama ja siitä toipuminen käynnistivät suomalaisessa talouskasvupuheessa uuden vaiheen kasvun suunnan etsimisessä. Kasvun pakko ei ollut poistunut, päinvastoin, mutta lama oli myös mahdollisuus uudistumiseen Euroopan yhdentymisen ja kansainvälistyvään maailmaan kytkeytymisen myötä.

1990-luvun loppupuolella kasvun teki-joita haettiin Nokian viitoittamalta tieltä, samalla kun käytiin keskustelua kasvun esteistä, tarpeesta uudistaa rakenteita ja myös kasvun ja ympäristön suhteesta.

Näin alkoi muuttua myös Suomen aseointi: Kiinniottajan nähtiin 1990-luvun lopulla olevan siirtymässä edelläkävijäksi. Suomen kasvupotentiaalin kehittämisen keskusteluissa kasvu jatkoi keskeisenä yhteiskunnallisena tavoitteena – jopa aiempaa vahvemmin, sillä keskustelu kasvusta itseisarvona oli päättynyt, ja kasvusta oli tullut itsessään se keskeisin tavoite.

Keskustelu kasvusta itseisarvona oli päättynyt, ja kasvusta oli tullut itsessään se keskeisin tavoite.

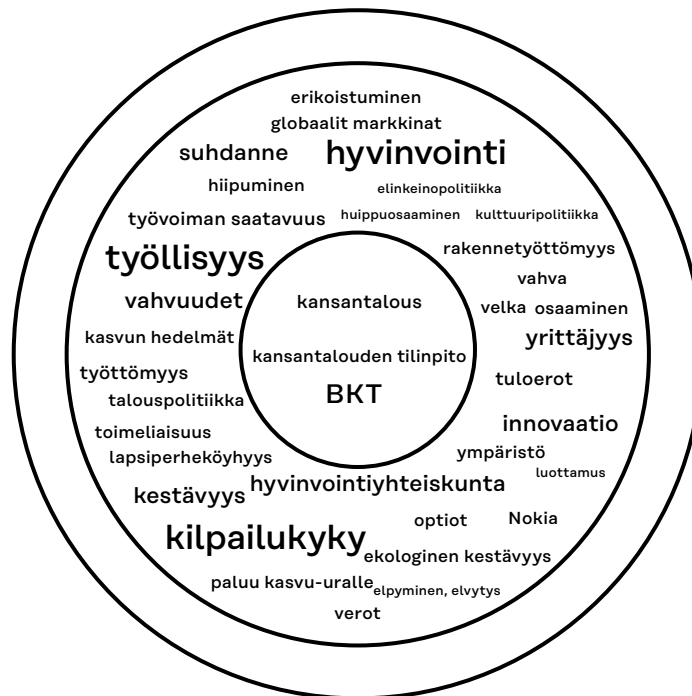
1990-luvun lopulla, rakennetyöttömyyden jatkuessa ja kasvun keskittyessä metropolialueille, keskustelu kasvun kyydistä pois jäävistä alkoi lisääntyä. Tämä alkoi näkyä talouskasvun kehystyksissä erityisesti 2000-luvun puolella, jolloin siirryttiin laman tuomasta shokista ja laman jälkeisestä kasvusta epävarmuuden, epäjatkuvuuden ja kasvua koskevien suurten kysymysten äärelle.

Kasvua koskevien suurten kysymysten äärellä (2000–2010)

Kasvukeskustelu voimistui ja tiivistyi

Laman jälkeen Suomen talous oli alkanut 1990-luvun lopulla kääntyä kasvuun erityisesti Nokian nousun siivittämänä. Talouden nopea kehitys ei kuitenkaan johtanut tuuditautumiseen kasvun jatkuvuuteen, vaan päinvastoin. Sekä Suomen, euroalueen, Euroopan, Aasian että koko maailman kasvua ja suhdanteita seurattiin tarkasti, pyrkien ennakoimaan mahdollisia heilauksia ja sopeutumaan niihin. Talouskasvupuhe alkoi kytkeytyä aiempaa voimakkaammin lyhyen aikavälin suhdanteisiin pitkän aikavälin kasvupolitiikan sijaan. Tämä nousi esiin myös selvityksemme asiantuntija-haastatteluissa.

Siirryttäessä 2000-luvulle keskustelu talouskasvusta myös lisääntyi voimakkaasti. Eduskunnan osalta kasvukeskustelu oli voimakasta jo 1990-lukua edeltävällä ajalla, mutta Helsingin Sanomien pääkirjoitusten ja hallitusohjelmien parissa kasvupuhe lisääntyi voimakkaasti nimenomaan siirryttäessä 2000-luvulle. Kasvukeskustelun lisääntymisen ei heijastunut aineistossamme keskustelun monipuolisuuteen. Talouskasvua ei edelleenkään juurikaan määriteltä, vaan siihen viitattiin pääasiassa **kansantalouden, kansantalouden tilinpidon** ja **BKT:n** kautta (Ks. Kuva 12). Myös julkisen talouden tila painottui keskusteluissa.

Kuva 12. Talouskasvun käsitekehä 2000–2010.

2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana talouskasvu kehystyi keskeisesti **kilpailukyyn, työllisyyden ja hyvinvoinnin** kautta (ks. Kuva 12). Etenkin kilpailukyypuhe korostui vahvasti 1990-luvun muutosten ja kokemusten myötä. Suomen tuli olla kilpailukykyinen, jotta talous kasvaa. Toisaalta kilpailukyky toisi investointien kautta uutta talouskasvua.

Työllisyys ja talouskasvu liitettiin yhteiskunnallisessa keskustelussa myös vahvasti yhteen, sillä talouskasvun odotettiin johtavan työllisyyden nousuun. 2000-luvun alussa keskusteltiin lisäksi tarpeesta huolehtia myös heidän työllistymisestään, joiden osaamis- ja koulutustaso ei vastaa muuttuvan työelämän tarpeita. Tämä korostui erityisesti 2000-luvun alun hallitusohjelmissa ja eduskuntakeskusteluissa. Erityisesti eduskunnassa keskusteltiin myös tuloerojen kasvun uhasta ja ratkaisusta laman jälkeiseen lapsiperheköyhyyteen. Yleinen kokemus oli, että laman myötä osa alueista ja yksilöistä oli jäänyt kehityksen kyydistä.

Työllisyysnäkökulmat liittivät talouskasvupuheen myös hyvinvointikeskusteluun.

Poliittisessa puheessa hyvinvointi ja talouskasvu kytkettiin muutenkin yhteen. Hyvinvointia tai sen eri ulottuvuuksia määriteltiin harvoin tätä tarkemmin. Erityisesti Helsingin Sanomien pääkirjoituksissa hyvinvoinnin näkökulma yhdistyi talouskasvun vaatimuksiin ja haasteisiin Suomen väestökehityksen ja väestön ikääntymisen näkökulmasta. Parlamenttikeskustelussa puolestaan työllisyyttä ja hyvinvointia käytettiin toisinaan jopa synonyymeina, kuten kansanedustaja Jan Vapaavuori teki puhuessaan vuoden 2005 valtiopäivillä talouskasvusta ja työllisyydestä “eli hyvinvoinnista” (Vapaavuori, Jan (kok) VP 30.11.2005).

Talouskasvun ajurit keskustelun ytimessä

Tulevaisuusimaginaarien osalta on kiinnostavaa, että pitkän aikavälin suurten linjojen tulevaisuuksista puhuttiin selvästi aiempaa vähemmän. Aivan 2000-luvun alussa hallitusohjelmissa ja osin myös eduskunnassa on

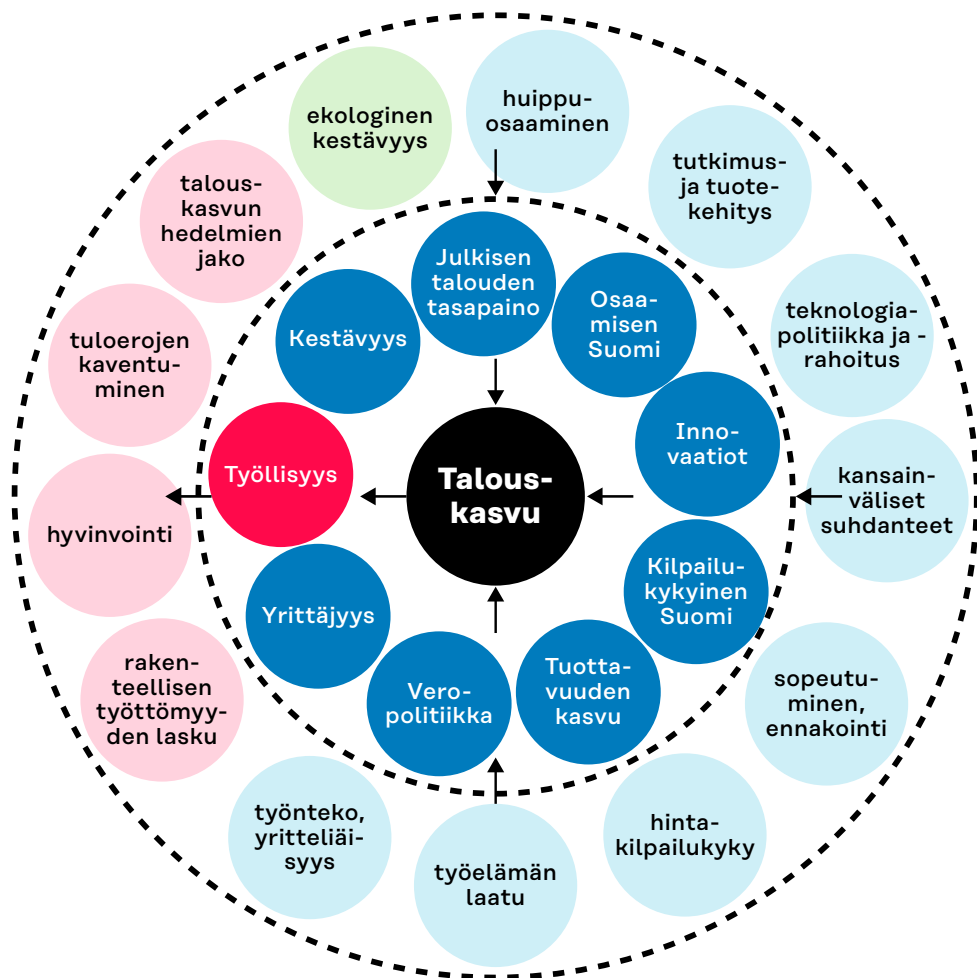
aistittavissa sitä sävyä, että kiihkeiden rakennemuutosvuosien jälkeen Suomi alkaisi olla talouskasvun osalta “valmis”. Suomen nähtiin siirtyneen kiinniottajamaasta Nokian viitoittamana kehityksen kärkeen, ja monen asian nähtiin kehittyneen oikeaan suuntaan.

Jätteenmäen/Vanhasen hallitusohjelmassa todettiin haastavista näkymistä huolimatta Suomella olevan “monia vahvuuksia, joiden varaan hyvä talouskehitys voi rakentua”. Lisäksi Suomen todettiin olevan

“monilla mittareilla hyvin kilpailukykyinen talous.” Myös eduskunnassa nähtiin, että Suomella oli edellytykset huipputaamiseen ja edelläkävijyyteen. Esimerkiksi kansanedustaja Anneli Kiljunen totesi eduskunnassa vuonna 2004, että on tärkeää, ettei Suomi jää maailmantalouden kehityksen junasta pois, ja lisäsi: “Meillä on hyvät mahdollisuudet jopa ohjata sitä” (Kiljunen, Anneli (SDP) VP 16.9.2004).

Kuva 13. Talouskasvun tulevaisuuspyörä 2000–2010.

Värien selitys: **Ydinkäsite:** talouskasvu (musta). **Mahdollistajat:** ensisijaiset (tumma sininen) ja toissijaiset (vaalea sininen). **Ympäristövaikutukset:** ensisijaiset (tumma vihreä) ja toissijaiset (vaalea vihreä). **Muut vaikutukset:** ensisijaiset (tumma punainen) ja toissijaiset (vaalea punainen).

Suurten linjojen tulevaisuuksista puhuttiin harvemmin, mutta sitä enemmän puhuttiin konkreettisesti siitä, mikä kasvua synnyttäisi. **Talouuskasvun ajurit** olivat 1990-luvun tavoin tulevaisuusimaginaareissa hyvin keskeisessä asemassa (ks. Kuva 13). Kasvun nähtiin syntyvän tuottavuuden kasvusta, innovaatioista ja osaamisesta, jotka kaikki samalla kytkeytyivät yhteen. Puhuttiin huippuosaamisen tavoitteista, tutkimuksen ja tuotekehityksen painotuksesta sekä teknologiapolitiikalla ja -rahoituksella ohjattavasta kilpailukyyn kasvusta.

Myös **verotus ja hintakilpailukyky** nähtiin keskeisinä talouuskasvun taustavoimina. Luultavasti 1990-luvun yrittäjyyden laskun ja konkurssien sekä uuden nousun myötä 2000-luvun alussa painotettiin vahvasti myös yrittäjyyden merkitystä talouuskasvun moottorina. Kaikkien osallistumista työelämään ja ylipäätään aktiivisuuden ja yritteliäisyyden merkitystä painotettiin myös talouuskasvun taustalla. Esimerkiksi vuonna 2004 yrittäjyyskasvatus tuli ensimmäistä kertaa myös peruskoulun opetussuunnitelmaan.

Kasvupolitiikkaa rakenteiden ylläpitämiseksi

Talouuskasvupuheen keskeinen osa oli jatkuva talouspolitiikan, päätöksenteon ja talouuskasvun tiivis liitto. Talouuskasvupuhetta leimasi 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä suhdanteiden seuranta sekä myös sen painottaminen, tekeekö kulloinkin istuva hallitus talouuskasvun näkökulmasta oikeita toimia.

Suurten linjojen tulevaisuuksista puhuttiin harvemmin, mutta sitä enemmän puhuttiin konkreettisesti siitä, mikä kasvua synnyttäisi.

Helsingin Sanomien pääkirjoituksissa korostuivat kasvun indikaattoreiden ja reaktioiden seuranta: Ilmaisut, kuten ”kasvu alkaa, hidastuu, kasvua odotetaan, kasvu voimistuu” korostuvat vahvasti, erityisesti suhdanteiden seurannan näkökulmasta. Tämä painotti sitä, ettei kasvu ollut automaatio, vaan valintojen ja politiikkatoimien varassa oleva strateginen mahdollisuus. Samalla hallitusohjelmissa talouspolitiikan keskeinen tavoite oli talouuskasvu, ja talouspolitiikka puolestaan oli hallitusohjelmissa hyvin keskeisessä asemassa.

Tässä kasvupolitiikkapainotuksessa eri näkökulmat kasvuun, kasvukritiikki tai esimerkiksi ympäristönäkökulma jäivät sivuosaan. **Kasvun kestävydestä** puhuttiin laajasti halki tarkasteltujen aineistojen, mutta kestävyys ei kytkeytynyt ainoastaan ekologiseen kestävyys, vaan määrittyi sekä jatkuvuutena, pysyvyytenä, turvallisuutena, että myös ekologisena ja sosiaalisena kestävyys. Talous kasvoi vuoden 2008 kriisiin saakka, mutta näkymin ei tuodittauduttu, vaan epävarmuus- ja huolipuhe hallitsi edelleen tulevaisuuspuhetta talouuskasvun ympärillä. Suomi nähtiin edelleen tuomittuna kasvamaan, ja painopiste oli kasvun mahdollistamisessa ja synnyttämisessä, ei esimerkiksi ympäristönäkökulmissa (ks. Kuva 13).

Talouuskasvun yhteydessä puhuttiin laajasti myös **hyvinvointipalveluiden kehittämistarpeista** ja hyvinvoinnin lisäämisestä julkisen talouden kestokyvyn mukaan sekä hyvinvoinnin turvaamisesta talouuskasvun kautta. Keskustelu hyvinvointiyhteiskunnasta vs. hyvinvointivaltiosta (ks. Kettunen 2015) ei näy talouuskasvun käsitteen ympäristössä, mutta liittyi toki vahvasti kasvupuheeseen ja kasvun eetokseen. Julkisen talouden tasapainon osalta keskusteluun alkoi tulla myös kysymys valtion velasta, mutta ei vielä vastaavassa määrin kuin myöhemmin 2010-luvun velkakellomaailmassa.

Tuloerojen kasvun myötä keskustelu kakun kasvattamisesta oli etenkin eduskunnassa vaihtunut keskusteluun **kasvun hedelmien tasaisesta jaosta**. Tämä kehystettiin

teemaksi, jonka ratkaiseminen nähtiin mahdolliseksi erityisesti työllisyyden parantamisen kautta.

Hyvinvoinnin ylläpidosta ja sen jaosta siis puhuttiin, mutta kuten kuvattua, hyvinvointia ei määritelty: Kasvun tehtäväksi tuli vielä aiempaakin voimakkaammin säilyttää aiemmat rakenteet, samalla muuttaen niitä kasvua tukevaksi. Viime vuosikymmenten talouskasvuun liittyvistä tulevaisuusimaginaareista on vaikea löytää muita päämääriä kuin järjestelmän ylläpito – toisin kuin

aiemmissa vaiheissa, jolloin kasvu yhdistettiin myös laajempaan yhteiskunnalliseen kehitykseen.

Kansanedustajat Antti Kalliomäki ja Reijo Kallio totesivat talouskasvun olevan ”hyvinvointivaltion henkivakuutus” (Kalliomäki, Antti (SDP), VP 16.9.2005; Kallio, Reijo (SDP), VP 20.9.2005), joka kuvaa hyvin ajan henkeä ja painotusta hyvinvointivaltion säilyttämisestä – ilman laajempaa pohdintaa hyvinvointivaltiosta 2000-luvulla tai sen laajemmasta suhteesta talouskasvuun.

4 Talouskasvun kehystykset 2020- ja 2040-luvuilla

Jotta tulevaisuudessa olisi vaihtoehtoja, talouspuheen toivotaan 2040-luvun Suomessa ylittävän ”tuomion kasvaa”. Talouskasvun erilaisten kehystysten mukaan Suomi voidaan tulevaisuudessa nähdä joko kasvavan eriarvoistumisen maana, globaalina reservivarastona tai kohtuullisuutta ja paikallisia ratkaisuja korostavana yhteiskuntana.

Talouskasvun nykytilan osalta selvitys perustuu alkuperäisaineistojen (ks. luku 3) ohella 9.5.2025 pidetyn asiantuntijatyöpajan (”Talouskasvun kehystykset - Aikamatka eilisestä huomiseen”) keskusteluihin. Työpajaan osallistui 13 talouskasvusta äskettäin julkaissutta tutkijaa ja yhteiskunnallista toimijaa, jotka edustivat eri näkökulmia talouskasvukeskusteluun.

2020-luvun kasvupuhe on kriisitietoista ja kapeaa

Talouskasvun käsite kytkeytyy vuonna 2025 erityisesti keskusteluun julkisesta velasta ja Suomen velkasuhteesta. Velkapuheen taustalla on talouskasvun takkuaminen vuoden 2008 finanssikriisistä alkaen, mikä on jopa voimistanut pakon ja paineen tuntua talouskasvupuheessa. Uutena piirteenä talouskasvun käsitteen ympäristöön on noussut puhe turvallisuudesta ja puolustusmenoista.

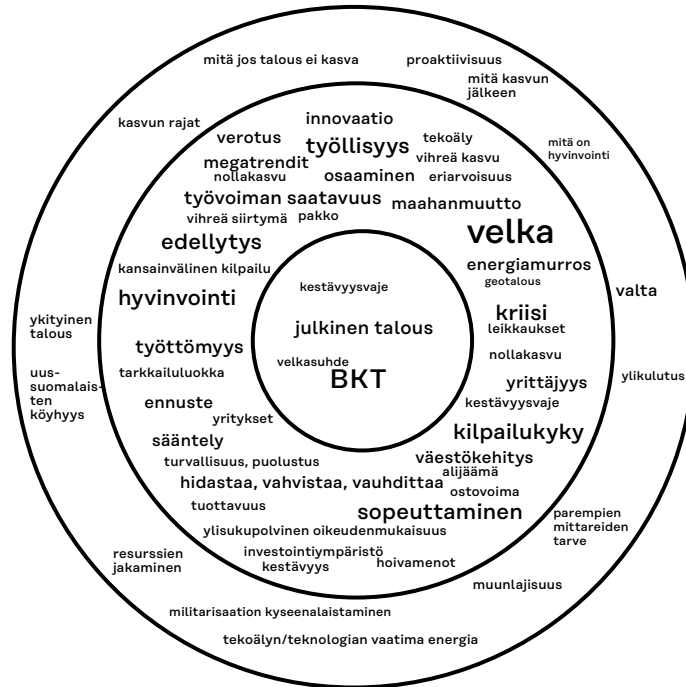
Työpajaan osallistuneiden asiantuntijoiden mukaan talouskasvun nykykehystyksiä määrittävät keskeisesti kasvun pakko tai välttämättömyys, jotka kytketään etenkin väestökehitykseen ja hyvinvointipalveluiden ylläpitoon (ks. Kuva 14). Asiantuntijakeskusteluissa nousi esiin myös voimakas

kriisitietoisuus ja näköalojen kapeus nykyisessä talouskasvupuheessa.

Talouskasvun nykytila on toisin sanoen vahvasti kytköksissä historialliseen jatku-moon Suomesta ”tuomittuna kasvamaan”. Aiemmin talouskasvu nähtiin välttämättömänä, jotta Suomi ei kutistuisi marginaaliin, vaan pystyisi rakentamaan edistyvän teollisuus- ja hyvinvointivaltion. Nykyisin kasvu nähdään välttämättömänä sekä kilpailukyvyn turvaamiseksi että hyvinvointivaltion säilyttämiseksi. Samalla talouskasvu on keskusteluissa eriytynyt omaksi osa-alueekseen ja esitetään julkisessa keskustelussa ilmiönä, jota valtio ja julkinen valta pyrkivät aktiivisesti edistämään muiden yhteiskunnallisten toimintojen mahdollistamiseksi. Monet yhteiskuntaelämän toiminnot koettiin asiantuntijatyöpajassa kasvun vaatimuksille alistetuksi.

Asiantuntijoiden kanssa käydyssä keskustelussa tunnistettiin lukuisia useita teemoja, joista ei keskustella talouskasvun yhteydessä, vaikka monen osalta koettiin, että avoin keskustelu olisi ehdottoman tarpeen. Tällaisina esiin nousivat muun muassa kysymykset vallasta, kasvun rajoista, resurssien jakamisesta sekä siitä, mitä tehdään, jos talous ei yrityksistä huolimatta kasvakaan (ks. Kuvan 14 ulkokehällä olevat teemat).

Kuva 14. Talouskasvun käsitekehä 2020-luvulla.

Asiantuntijakeskustelussa todettiin, että ympäristönäkökulma nousee esiin lähinnä vihreän siirtymän ja sen tuoman kasvupotentiaalin yhteydessä, kun taas keskustelu kasvun ekologisista rajoista on vielä marginaalissa. Lisäksi välttämättömyyspuheen painoutuessa Suomessa ei käydä laajaa keskustelua siitä, mistä kasvua itse asiassa saataisiin aikaan. Esimerkiksi vihreän siirtymän ja tekoälyn kasvupotentiaalista puhuttaessa kasvumekanismeja ei useinkaan käsitellä.

2040-luvun kehystyksissä on vaihtoehtoja

Työpajassa keskusteltiin myös talouskasvun kehystysten mahdollisista tulevaisuuksista, jotka on koostettu talouskasvupuheen tulevaisuuspyörään Kuvassa 15. Tulevaisuuspyörä kuvaa niitä keskustelussa esiin nousseita mahdollisia suuntia, joiden odotetaan tai toivotaan korostuvan talouskasvupuheessa 2040-luvulla.

Asiantuntijoiden näkemyksissä 2040-luvun talouskasvupuheesta nousee esiin kasvukeskeisyyden ylittävä keskustelu. Useiden osallistujien mukaan talouskasvupuheeseen tulisi sisällyttää aiempaa laajemmin punnintaa erilaisista mahdollisista tulevaisuuksista. Suomi nähtiinkin eri tulevaisuuskuvin joko voimakkaasti eriarvoistuvana ja polarisoituvana yhteiskuntana, globaalina reservivarastona tai vaihtoehtoisesti kohtuullisuutta ja paikallistason ratkaisuja korostavana yhteiskuntana.

Yhdessä tulevaisuuskuvassa esiin nostettiin kasvun hidastumisen myötä tapahtuva tuloerojen kasvu ja epätasa-arvon lisääntyminen. Uhkakuvissa voimakkaasti lisääntyvä eriarvoisuus voisi johtaa pääoman kertymiseen entistä harvempien käsiin ja oligarkiaan.

Jatkuvaan talouskasvuun kytkeytyy myös kasvavan polarisaation mahdollisuus sekä kansallisvaltioiden sisällä että niiden välillä. Tämän osalta esiin nostettiin myös luonnonvarojen rajallisuus ja Suomen asema tulevaisuuden kamppailussa viljelykelpoisesta maasta ja puhtaasta vedestä. Yhtenä tulevaisuuden vaihtoehtona hahmotettiinkin kehitys,

jossa tuottavuuden kasvussa jälkeen jäävä nollakasvun Suomi myy metsät, tontit ja kaivokset pala palalta pois, muuttuen globaalisti resurssireservaatiksi vailla kasvunäkymiä.

Uhkakuvien ohella työpajassa hahmottui myös toiveikkaita tulevaisuuskuvia. Talouskasvun tulevaisuuden osalta ennakoitiin esimerkiksi kehitystä, jossa ”talouskasvun” sijaan painotetaan moniulotteisemmin tulkittua ”talouden kasvua” tai kasvutonta taloutta osana laajempaa yhteiskunnallista kehitystä. Silloin BKT:n rinnalle nousisi keskeisinä muitakin kasvun mittareita. Samalla mitattavien ilmiöiden piiriin lisättäisiin hoivan ja ympäristön kaltaisia näkökulmia, joita ei aiemmin ole pidetty osana talouskasvua (vrt. Tietolaatikko 7).

Yksi mahdollinen tulevaisuuden suunta on myös talous, jonka keskiössä on elinehtojen turvaaminen, kuten hoiva, peruspalvelut ja kohtuullinen elintaso. Tällöin keskustelun ytimeen nousisivat hyvinvointi, arjen turvallisuus ja perustason materiaaliset edellytykset. Tässä yhteydessä vaihtoehtona nousi esiin myös kohtuutalous sekä aineeton kasvu.

Tulevaisuusimaginaarien erilaisuus korostaa tarvetta käydä keskustelua siitä, mihin suuntaan kehitystä halutaan ohjata: Millaisia investointeja halutaan priorisoida, ja missä haluamme olla hyviä? Keskusteluissa korostui näkemys siitä, että tulevaisuudessa kasvun pakko tulisi ylittää, sillä ”tuomittuna kasvamaan” -tyyppistä kasvua ei ole 2000-luvulla enää tapahtunut.

Kuva 15. Talouskasvun tulevaisuuspyörä 2040-luvulla.

Värien selitys: **Ydinkäsite:** talouskasvupuhe (musta). **Kasvun mahdollistajat ja vaikutukset:** ensisijaiset (tumman keltainen) ja toissijaiset (vaalean keltainen).

TIETOLAATIKKO 7

Talouskasvu ja BKT

Talouskasvun ja BKT:n välinen kytkös on ollut vahva, ja teoreettisessa keskustelussa talouskasvun tarve on usein liitetty julkisten menojen rahoittamiseen. Tätä kehitystä ei kuitenkaan tule hahmottaa vain toisen maailmansodan jälkeisenä ilmiönä, vaan osana pidempää jatkumoa, jossa BKT:n ja talouskasvun suhteet – esimerkiksi julkisten menojen rahoittamiseen, kansakunnan vaurauden mittaamiseen tai ympäristön rajallisuuksiin – ovat korostuneet eri aikakausina (ks. Mikkonen 2025).

Talouskasvun historiaa ei myöskään tule hahmottaa yksinomaan BKT:n historiana, ja BKT-painotteista näkökulmaa talouskasvuun on pyritty haastamaan jo pitkään. Jo Simon Kuznets (1934) huomautti, ettei kansantulon mittaaminen kerro suoraan kansakunnan hyvinvoinnista. BKT:n kasvuun nojaavaan kasvuparadigmaan on kohdistunut kritiikkiä erityisesti ympäristönäkökulmasta: Viimeistään 1970-luvulta alkaen kasvukeskusteluun ovat sisältyneet kysymykset kasvun rajoista (Meadows et al. 1972), mikä 2000-luvulla on johtanut de-growth ja post-growth näkökulmien alla käytävään teoreettiseen keskusteluun.

BKT:n rinnalle on kehitetty ja nostettu monenlaisia muita mittareita. Vaihtoehtoisten mittareiden metodologiat ja termit vaihtelevat, mutta kentällä on viime aikoina ollut havaittavissa myös niiden asteittaista lähentymistä (Rum et al. 2024).

Keskeinen ajankohtainen kysymys on, tyydyttääkö kasvun kytkeminen BKT:hen ajankohtaisia kasvun ja hyvinvoinnin mittaamisen tarpeita. Selvityksen tuloksissa korostuu, että talouskasvu on alusta alkaen määrittynyt pitkälti BKT:n kautta. Kuitenkin äskettäisen kyselytutkimuksen mukaan yli 80 % eurooppalaisista kannattaa BKT:n rinnalle muiden mittareiden käyttöä (Hirvilampi ym. 2024). Viimeaikainen tutkimus on nostanut keskusteluun myös sen, etteivät mittarit yksin riitä, vaan tarvitaan kokonaisuus, mallit, mittarit ja politiikat, jotka yhdessä ohjaavat kohti kestäväää ja kaikille kuuluvaa hyvinvointia BKT-kasvun sijaan (Costanza et al. 2024).

5 Lopuksi: Mitä talouskasvupuheen historia opettaa meille nykyisyydestä ja tulevaisuudesta?

Edistysajattelusta käynnistynyt talouskasvupuhe on Suomessa päätynyt kriisin ja välttämättömyyden retoriikkaan. Keskustelu on myös jumiutunut valtion vastuuseen ja lyhyen aikavälin paineisiin. Murrosten ajassa tarvitaan kuitenkin rohkeaa ja syvällistä keskustelua talouskasvun tulevaisuuden suurista kysymyksistä.

Kasvupuheen historiallinen kaari

Talouskasvupuheen historia avaa näköalan 1950-luvulta alkaen voimistuneeseen retoriikkaan, jossa korostuu mitatun talouskasvun välttämättömyys osana Suomen selviytymistarinaa. Suomi on ollut ”tuomittu kasvamaan” siitä asti, kun havaittiin, että kasvua tapahtuu paitsi ympärillämme myös Suomen rajojen sisällä.

1960-luvulla lähtökohdat kasvulle eivät olleet suotuisat. Kasvun ”tuomiossa” olikin aluksi kyse pienen, maatalousvaltaisen, matalan elintason maan välttämättömyydestä kasvaa ympäristönsä mukana ja saavuttaakseen kunniallisen kehitystason. 1960-luvulla kasvun välttämättömyys ei kuitenkaan koskenut vain taloutta: Taloudellinen kasvu kytkeytyi sivistyksellisen ja sosiaalisen kasvun kanssa osaksi koko yhteiskunnan kehitystä ja edistystä koskevaksi yhteiskunnalliseksi ohjelmaksi. Tuolloin seurattiin kansainvälisiä viiteryhmiä ja verrokkimaita ja rakennettiin tulkintoja ja tavoitteita siitä, mihin Suomen haluttiin nousevan.

1960-luvun suuren muutoksen ja voimakkaan talouskasvun keskellä ennakoitiin, että kansainvälinen tilanne on epävakaa ja kasvuun voi tulla käänne. Tämä käänne tulikin vuoden 1973 öljykriisin myötä, joka vauhditti myös Suomea pohtimaan kasvun

uusia suuntia ja etsimään vastauksia kriisin esiin nostamiin ongelmiin.

Talouskasvupuhetta halkoi vielä 1990-luvun lamaan asti keskustelu yhteiskunnan kokonaiskehityksestä, jonka osaksi kasvun suunta kytkettiin. Hiljalleen kasvupainotus kuitenkin lisääntyi. Koskaan ei ole ollut aikaa, jolloin olisi huokaistu helpotuksesta – nähty, että kasvu on taattua, vaan aina on koettu epävarmuutta, säästämisen tarvetta ja oltu varautumismoodissa. 2000-luvulla tämä on entisestään voimistunut.

2020-luvulla talouskasvun välttämättömyydestä puhutaan eri lähtökohdista kuin kasvupuheen varhaisina vuosina. Suomen asema kansainvälisessä taloudessa ei ole enää sama kuin silloin, kun kasvu merkitsi elintason perustavanlaatuista parantamista. Emme ole enää taloudeltaan pieni, kansainvälisesti eristynyt sekä köyhä, matalan elintason maa. Miten tämä on heijastunut kasvupuheeseen? Vastauksemme on: ei mitenkään.

Uusien suuntien etsimisen sijaan Suomessa korostetaan edelleen pakkoa kasvaa. Talouskasvusta itsestään on tullut politiikan ja yhteiskunnan keskeinen tavoite. Puhe talouskasvusta on nykyisin pitkälti suhdannelähtöistä, eikä pitkän aikavälin kasvun edellytyksiä käsitellä vielääkään riittävästi. Kasvun välttämättömyyden retoriikkaa on ollut vaikea murtaa.

2020-luvun talouskasvukeskustelussa elää rinnakkain kaksi osin ristiriitaista tarinaa: On korkeaan osaamiseen, innostukseen, yhteistyöhön, ideoiden vapauteen, yrittämiseen, uuteen tietoon, teknologiaan sekä vahvoihin ja vakaisiin instituutioihin perustuva tarina kasvusta, joka mukailee pitkälti uusinta kasvuteoriaa. Sen rinnalla on tarina kasvusta, jota tarvitaan olemassa olevien rakenteiden ylläpitämiseen ja pelastamiseen. Kasvusta on tullut tuomio, jota uupuneesti kärsitään, vaikka sen syväliempi perkaaminen voisi auttaa kohti selkeämpää yhteiskunnallista suuntaa.

Selvityksen tulokset osoittavat, että kasvukeskustelu on jäänyt jumiin erityisesti kahdesta näkökulmasta: Valtiota pidetään päävastuullisena kasvun aikaan saamisessa. Lisäksi tulevaisuusnäkökulma on jäänyt lyhytjänteiseksi ja kapeaksi.

Valtion rooli kaipaa uudistamista

Halki selvityksen aineistojen talouskasvu on retorisesti osoitettu valtaapitävien, julkisen vallan ja päätöksentekijöiden vastuulle kuuluvaksi. Kun talouskasvua alettiin mitata, siitä tuli politiikan tavoite. Sen toteutuminen alettiin nähdä riippuvaisena etenkin hallituksen toimien onnistumisista tai epäonnistumisista. Kasvua on seurattu koko ajan todella tarkasti, ja talouskasvun standardisoitujen mittareiden avulla maita verrataan toisiinsa. Tämä korostuu erityisesti sanomalehtiaineistossa. 2000-luvun aikana kukaan ei kiittä hallitusta siitä, että Suomi on vuosi toisensa jälkeen mittausten mukaan maailman onnellisin maa, mutta talouskasvun onnistumisen

nähdään olevan kiinni lähes yksinomaan kulloinkin istuvan hallituksen politiikasta.

Nykyisin kasvun odotukset kohdistuvat usein uusiin avainteknologioihin, kuten vety ja tekoäly. Näiden osalta tuottavuuskehitys ja kasvumekanismit eivät kuitenkaan ole selviä. Yksittäisten teknologioiden varaan kasatut toiveet eivät myöskään ratkaise kasvun haasteen kokonaisuutta. Mistä kasvu syntyy, jos resurssit vain siirtyvät uusiin tuotannon-aloihin?

Selvityksessä järjestetyssä työpajassa mainittiin esimerkkinä kasvun kiihdyttäjistä ”joukko innostuneita, korkean osaamisen ammattilaisia”, joka kokoontuu yhteisen kysymyksen äärelle ja kykenee synnyttämään uutta.

Edellytyksiä ja tukirakenteita tällaisten synnylle on perätty politiikassa jo pitkään. Tarvitaan julkista valtaa, jolla on kyky tehdä strategisia valintoja ja kanavoida resurssit pitkäjänteisesti yhteiskunnallisesti tarkoituksenmukaisiin kohteisiin. Muuttuva toimintaympäristö edellyttääkin valtiolta uudenlaista roolia talouden ja yhteiskunnan orkestroijana. Tällainen rooli rakentuu ajantasaisen tilannekuvan muodostamisen, strategisten tavoitteiden toimeenpanon ja poikkisektorisen koordinaation varaan, ja se vaatii tuekseen riittäviä resursseja sekä osaavaa hallintoa (Harjuniemi ym. 2023).

Olennaista on, miten julkinen valta tukee edellytyksiä tiedolle, oppimiselle ja innovaatioille perustuvalla kasvulla. Lisäksi yritykset ja markkinat tarvitsevat toimiakseen pitkäjänteisesti yhteiskuntaa palvelevia instituutioita. Niukkuuden logiikka ja ailahteleva ohjaus vaikeuttavat tätä kehitystä.

Valtion talouspolitiikan ja talouskasvun suhde tulisi myös ottaa uudelleentarkastelun kohteeksi. Teknologisen ja taloudellisen kehityksen vaikutukset eivät nimittäin automaattisesti johda yhteiseen hyötyyn, vaan ne riippuvat siitä, miten yhteiskunnat osaavat muokata instituutiotaan ja miten hyvin instituutiot kykenevät vastaamaan nykyajan haasteisiin (Acemoglu & Johnson 2023, ks. myös Tietolaatikko 8).

Kasvusta on tullut tuomio, jota uupuneesti kärsitään, vaikka sen syväliempi perkaaminen voisi auttaa kohti selkeämpää yhteiskunnallista suuntaa.

TIETOLAATIKKO 8

Institutionaalinen näkökulma kasvuun yleistyy

Valtion suora rooli taloudellisessa kehityksessä on ollut taloushistorian ja talouspolitiikan suuri kysymys, johon on eri aikoina tarjottu erilaisia vastauksia.

Varhaisessa takapajuisuusmallissa (Gerschenkron, Rosenstein-Rodan) valtion roolin nähtiin korostuvan erityisesti silloin, kun teollistuminen alkaa jälkijunassa, jolloin markkinat eivät yksin riitä kehityksen käynnistämiseen. Valtio täydentää tai korvaa markkinoita ja voi vauhdittaa teollistumista ”tönäisyinä” esimerkiksi useilla sektoreilla samanaikaisesti (Heikkinen 2019).

Robert Allenin viimeaikaisempi teollistumisen standardimalli puolestaan painottaa, että teollistuminen voi edetä markkinavetoisemmin, kun valtio turvaa perusrakenteet, joita ovat kotimarkkinoiden yhdistäminen, tullisuoja, rahoitus- ja rahajärjestelmän vakaus sekä koulutuksen kehittäminen. Tässä mallissa valtion rooli on tärkeä mutta enemmän puitteiden rakentaja kuin aktiivinen kasvun ohjaaja (Heikkinen 2019).

Viime aikoina institutionaalinen lähestymistapa talouskasvuun on alkanut voimistua. Lähestymistavassa korostetaan sitä, että instituutioilla, pelisäännöillä ja rakenteilla on merkittävä vaikutus kasvuun (ks. esim. Acemogly & Robinson 2012).

Instituutioiden roolin ja talouskuripolitiikan välillä vallitsee paradoksi: Samalla kun uskotaan, että valtion rooli talouden ohjaamisessa on keskeinen, eikä kasvua tule ilman instituutioita, korostuu myös näkökulma siitä, että julkisten toimien kautta ei ole mahdollista synnyttää talouskasvua.

Kasvu ei siis voi olla vain hallitusten ja talouspolitiikan vastuulla. Kasvukeskustelu hyötyisikin laajemmasta, osallistuvasta yhteiskunnallisesta keskustelusta, johon eri tieteenalojen ja taloustieteen koulukunnat antavat panoksensa. Laajan keskustelun vaatimus kytkeytyy kasvun tulevaisuuksien kannalta keskeiseen kysymykseen, joka nykyisin jää usein vastaamatta: Miksi kasvua tarvitaan?

Kasvupuhe kaipaa laajempaa tulevaisuusnäkökulmaa

Keskustelu kasvun välttämättömyydestä suuntaa nykyisin tulevaisuuden sijaan menneeseen. Retoriikkaa hallitsevat

näkemykset siitä, että talouskasvu on välttämätöntä rakennetun hyvinvointijärjestelmän ylläpitämiseksi. Tämän kuvataan usein edellyttävän julkisen talouden tasapainottamista ja valtion velkaosuuden supistamista. Uutta ohjelmaa yhteiskunnalliseen kehityksen päämääristä ja pitkäjänteiseen talouskasvuun sen osana ei ole muodostettu – olemme jääneet kasvun välttämättömyyden vangiksi.

Talouskasvupuheessa on siirrytty edistyksestä kriisiin. Tämä on lyhentänyt tulevaisuusperspektiiviä pitkästä aikavälistä nykyaikaiseen ja lyhyeen aikaväliin sekä siirtänyt keskustelua proaktiivisuudesta reaktiivisuuteen. Vastaava kehitys on ajallisuuden tutkimuksen piirissä tunnistettu tapahtuvaksi myös muualla kuin talouden parissa (Rosa 2013, Hartog 2013, Jordheim & Wigen 2018).

Paremmen tulevaisuuden tavoittelu ei saisi odottaa sitä, että taloutemme kääntyy kasvuun. Jo 1960-luvulla ajateltiin, että kasvu nimenomaan syntyy paremmen tulevaisuuden toteuttamisesta, ei toisin päin.

1970-luvulla nähtiin kasvun rajojen tulevan ennen pitkää vastaan, mutta silti tarvittiin vielä toistaiseksi lisää talouskasvua, jotta ympäristökysymykset voitaisiin ottaa vakavasti huomioon. Tähän meillä ei ole enää varaa, sillä planetaariset rajat on jo ylitetty. Tämä osaltaan korostaa vaatimusta laajempaan keskusteluun talouskasvusta.

Kohti uutta kasvukeskustelua

Selvityksen tulokset korostavat tarvetta käydä syvällistä keskustelua kasvun mekanismeista sekä kasvuun kytkeytyvistä ja tavoitelluista laajemmista muutoksista. Nämä eivät 2020-luvulla voi olla samoja kuin 1960-luvulla. Mikä on talouskasvua ympäröivä laajempi kokonaisuus nykyisin? Mistä pitkän aikavälin yhteiskunnallisista tavoitteista keskustellaan, ja miten ne liittyvät talouskasvuun muutoin, kuin tavoitteena pitää yllä suomalaisen yhteiskunnan perusrakenteita?

Hätiköidyt laastariratkaisut eivät korjaa tilannetta pitkällä aikavälillä. Keskustelua kasvusta tulee sen sijaan laajentaa ja sen analyttisyyttä lisätä, ymmärtäen siihen kytkeytyviä merkityksiä kussakin ajassa. Tarvitaan syvempää ymmärrystä siitä, millaisia instituutioita kasvu tulevaisuudessa edellyttää ja millaisia yhteiskunnallisia valintoja niiden rakentaminen vaatii. On myös avattava rehellisesti kasvun (tai sen puuttumisen) mukana tulevia jännitteitä ja ristiriitoja.

Meidän tulee kysyä myös uusia kysymyksiä – ennen kaikkea miksi ja millaista tulevaisuutta varten kasvamme, mihin kilpailukykyä tarvitaan, ja millaisiin tulevaisuuksiin talouskasvun tulisi liittyä.

Talouskasvusta puhuttaessa painotetaan nyt usein epävarmuutta, nopeita muutoksia, eri ilmiöiden moniulotteisia kytkentöjä sekä epäjatkuvuuksia. Mahdollisuuksia ja uhkia pyritään ennakoimaan, mutta systeeminen kuva siitä, mitä tulevaisuuden yhteiskunta voisi tavoiteltavana asiana olla, ja miten se kytkeytyy talouden ja talouskasvun laajempaan kuvaan, on muodostumatta. Ennen kaikkea olisi löydettävä rohkeutta ylittää kasvuajattelun pakonomaisuus. Tämä edellyttää kriittistä tarkastelua: Mitä kasvu on ollut, millaisessa ajassa se on rakentunut, ja mitä se nykyhetkessä tarkoittaa?

Tarve tarkastelulle ei koske vain Suomea, vaan vientivetoisen, nopeasti kehittyneen Suomen tarina on kuin pikakelaus kokonaisuudesta siitä, miten koko Eurooppa on murroskohdassa. Mario Draghin (2024) mukaan Euroopan talouskasvulle on poikkeuksellisen suuri tarve, koska väestö vanhenee ja työikäisten määrä vähenee merkittävästi samalla, kun investointitarpeet ilmastoon, digitalisaatioon ja puolustukseen kasvavat. Ilman kasvua Eurooppa ei kykene ylläpitämään hyvinvointiaan, teknologista johtoaasemaansa eikä vahvistamaan asemaansa geopolitiittisesti.

Jotta Eurooppa voi vastata tähän haasteeseen, sen on lisättävä tuottavuuttaan radikaalisti, mikä puolestaan edellyttää syvällistä uudistumista. Siksi meidän ei tule oppia menneestä ainoastaan nostamalla uudelleen vastattavaksi aiempia, jo unohtuneita keskeisiä kysymyksiä. Meidän tulee ymmärtää tapahtunut muutos, ja kysyä myös uusia kysymyksiä, ennen kaikkea miksi ja millaista tulevaisuutta varten kasvamme. Kasvun tarpeiden rinnalla keskeinen kysymys on myös se, mihin suomalaista tai eurooppalaista kilpailukykyä tarvitaan, ja millaisiin tulevaisuuksiin talouskasvun tulisi liittyä.

Kasvun taustan avaaminen vahvistaa instituutioita, demokratiaa ja myös kasvupolitiikkaa osana yhteiskuntapolitiikan kokonaisuutta. 1960-luvulla kokonaisuus hahmotui juuri tätä kautta, miksei myös nykyisin, päivittämällä kokonaiskuva 2020-luvulle.

Lähteet

Alkuperäislähteet:

Valtiopäivien pöytäkirjat 1907–2024

(Parlamenttisampo: Eero Hyvönen, Laura Sinikallio, Petri Leskinen, Senka Drobac, Rafael Leal, Matti La Mela, Jouni Tuominen, Henna Poikkimäki and Heikki Rantala: Publishing and Using Parliamentary Linked Data on the Semantic Web: ParliamentSampo System for Parliament of Finland. Semantic Web, Pre-press, pp. 1–23, 2024. DOI: 10.3233/SW-243683)

Helsingin Sanomat 1904–1979 (Kansalliskirjasto - digi.kansalliskirjasto.fi)

Helsingin Sanomat 1980–2024 (Päivälehdien arkisto Merkki)

Hallitusohjelmat 1917–2023 (valtioneuvosto.fi)

Asiantuntijahaastattelut:

Heikkinen, Sakari, haastateltu 20.2.2025

Hjerppe, Riitta, haastateltu 5.5.2025

Hjerppe, Reino, haastateltu 5.5.2025

Pohjola, Matti, haastateltu 20.3.2025

Kirjallisuus:

Acemoglu, D. & Johnson, S. (2023). Power and Progress: Our Thousand-Year Struggle Over Technology and Prosperity. PublicAffairs.

Acemogly, D. & Robinson, J. (2012). Why nations fail: the origins of power, prosperity and poverty. New York, Crown Publishers.

Alaja, A. (2012). Kriisikierteestä hyvän kehään. Kalevi Sorsa säätiön julkaisu 4/2012.

Alapuro, R. (1994). Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933. Helsinki, Hanki ja jää.

Anderson, J. (2006). Between growth and security. Swedish Social Democracy from a Strong Society to a Third Way. Manchester University Press.

Collins, R. M. (2002). More: The Politics of Economic Growth in Postwar America. Oxford: Oxford University Press.

Costanza, R., Hoekstra, R., Eastoe, J., Rum, I., Kubiszewski, I., O'Neill, D., Biggeri, M., Hirvilammi, T., Pollio, C., Kormann da Silva, N., Zinutti, M. (2025). Summary and review of the linkages between indicators, models, sustainability goals, and policies. MERGE project. Deliverable D1.3. Final version 30.9.2024.

Draghi, M. (2024). The Future of European Competitiveness – A Competitiveness Strategy for Europe. European Commission.

Freeden, M. (1996). Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach. Oxford: Oxford University Press.

Glenn, J. C. (2009). The Futures Wheel. Teoksessa J. C. Glenn & T. J. Gordon (toim.), Futures research methodology—Version 3.0 (pp. 1–8). The Millennium Project.

Greenfeld, L. (2001). The Spirit of Capitalism: Nationalism and Economic Growth. Cambridge. Harvard University Press.

Hakoniemi, E. (2025). Tulevaisuutta valtaamassa: sivistys ja demokratia sosiaalidemokraattisessa koulutusajattelussa hyvinvointivaltion rakentuuessa. Väitöskirja, Helsingin yliopisto.

Harjuniemi, T., Jousilahti, J., Nuutinen, J., Hynes, W., Lammersen, F., Kirman, A., Saarinen, T., Leppänen, J., Ahokas, J., Järvensivu, P. (2023). ECONCHANGE State's changing role in regard to the economy in turbulent times. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2023:28.

Harni, E. (2019). Yrittäjyyskasvatuksen episteeminen hallinta. Kasvatus & Aika. 13(1), 4–18.

Hartog, F. (2013). Regimes of historicity. Presentism and experiences of time. Columbia University Press, New York.

Heikkinen, S. (2019). Valtio ja taloudellinen kehitys autonomian alusta 1950-luvulle. Teoksessa Nälkämaasta hyvinvointivaltioksi: Suomi kehityksen kiinniottajana. toim. Koponen, J. & Saaritsa, S. Gaudeamus.

Hirvilammi, T., Rannikko, A., Hakala, O., Fattacciu, I., Ferrannini, A., Rayner, L., Grossi, T., Brady, D., Gran, C. (2024). Survey report on the perceptions on beyond GDP approach. MERGE project. Deliverable 4.1. Zenodo.

Hjerppe, R. (1990). Kasvun vuosisata. VAPK-kustannus.

Jones, C. I. & Romer, P. M. (2010). The new Kaldor facts: ideas, institutions, population, and human capital. American Economic Journal: Macroeconomics, 2(1), 224–245.

Jordheim, H. & Wigen, E. (2018). Conceptual synchronization. From progress to crisis. Millennium: Journal of International Studies. 46(3), 421–439.

Kettunen, P. (2012). Hyvän kehän kerrokset ja rajat. Teoksessa Alaja, A. (toim.) (2012). Kriisikierteestä hyvän kehään. Kalevi Sorsa Säätiö, 13–36.

Kettunen, P. (2015). Hyvinvointivaltion yhteiskunta. Teoksessa Hyvinvointivaltion kulttuurintutkimus. Autto, J. & Nygård, M. (toim.) Lapin yliopistokustannus.

Kettunen, P. (2024). Hyvinvointivaltio kamppailukäsitteenä. Työväentutkimus Vuosikirja, 38, 8–27.

Kettunen, P. & Simola, H. (2012). Tiedon ja osaamisen Suomi: kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle, Kettunen, P. & Simola, H. (toim.) Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Koponen, J., Saaritsa, S. (2019). Nälkämaasta hyvinvointivaltioksi: Suomi kehityksen kiinniottajana. Gaudeamus.

Koselleck, R. (2004). Futures past: on the semantics of historical time. Columbia University Press.

Kuusi, P. (1961). 60-luvun sosiaalipolitiikka. WSOY.

Kuznets, S. (1934). National Income, 1929–1932. Washington: U.S. Government Printing Office.

Kärriylä, I. (2024). Ideological and pragmatic transformations: The adoption of neoliberal ideas by Finnish and Swedish conservative parties since the 1970s. *Scandinavian Journal of History*, 49(1), 114–140.

Kärriylä, I. (2025). Naming, claiming and blaming an intellectual tradition: Translations and receptions of the term ‘neoliberalism’ in the Nordic countries. *Scandinavian Journal of History*, 50.

Lucas, R. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of monetary economics*, 22(1), 3–42.

Marjanen, J. & Ihalainen, P. (2022). Käsitetehistoria tutkimusasenteena. Julkaisussa Ihalainen, P. & Valtonen, H. Sanat siltana menneeseen: Kielelliset lähestymistavat historiantutkimuksessa. Gaudeamus, Helsinki, s. 65–91.

Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J. & Behrens III, W. (1972). The Limits to Growth: A report for the Club of Rome’s project on the predicament of mankind. New York: Universe Books.

Mikkonen, H. O. (2023). Suomalainen kasvupolitiikka rakentui maailmansotien välisenä aikana. Blogi Tampereen yliopiston Alusta-lehdessä 21.9.2023.

Mikkonen, H. O. (2025). National Wealth, Income and the History of Economic Growth: Finland from the Late 19th Century until the Second World War. (Perspectives in Economic and Social History). Routledge, Taylor & Francis.

Mitchell, T. (2025). Economic growth as a legend. Alustus Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan, globaalin kehitystutkimuksen oppiaineen ja Tampereen yliopiston GOCEP-tutkimusryhmän järjestämässä luentotilaisuudessa Helsingin yliopistolla 9.6.2025.

Obinger, H., Petersen, K. & Starke, P. (toim.) (2018). Warfare and Welfare: Military Conflict and Welfare State Development in Western Countries. Oxford University Press.

Pekkarinen, J. (2017). Taloustieteen ja talouspolitiikan vuorovaikutus: Suomen erityispiirteitä. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 113(3), 320–330.

Pohjola, M. (2017). Suomen talouskasvu ja sen lähteet 1860–2015. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 113(3), 266–292.

Pohjola, M. (2025). Miksi Suomen talous ei kasva? Elintaso ja tuottavuus verrokkimaihin verrattuna. Sitra muistio 4.3.2025.

Poropudas, O. (2015). Mistä Suomen talouskasvu alkoi? Poliittinen talous, 3(1).

Rasila, V. (1982). Liberalismin aika. Teoksessa Ahvenainen, Jorma, Pihkala, Erkki, Rasila, Viljo (toim.), *Suomen taloushistoria 2: Teollistuva Suomi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Romer, P. (1986). Increasing returns and long-run growth. *Journal of political economy*, 94(5), 1002–1037.

Romer, P. (1990). Endogenous technological change. *Journal of political Economy*, 98(5, Part 2), S71–S102.

Rosa, H. (2013). Social Acceleration: A New Theory of Modernity New York: Uni. Chicago Press.

Rostow, W. W. (1992). Theorists of Economic Growth from David Hume to the Present: With a Perspective on the Next Century (1st ed.). Oxford University Press, Incorporate.

Rudek, T. J. (2022). Capturing the invisible: Sociotechnical imaginaries of energy. *Science and Public Policy*, 49.

Rum, I., Hoekstra, R., Jansen, A., Eastoe, J., Kubiszewski, I., Constanza, R., Kaufmann, R., Biggeri, M. (2024). Are beyond-GDP metrics converging? Consolidation of the measurement of sustainable and inclusive wellbeing. MERGE project. Deliverable D1.1. Version 3, 31.7.2024.

Schmelzer, M. (2016). The hegemony of growth: The OECD and the making of the economic growth paradigm. Cambridge University Press.

Siipi, J. (1967). Ryysyrannasta hyvinvointivaltioon. Tammi.

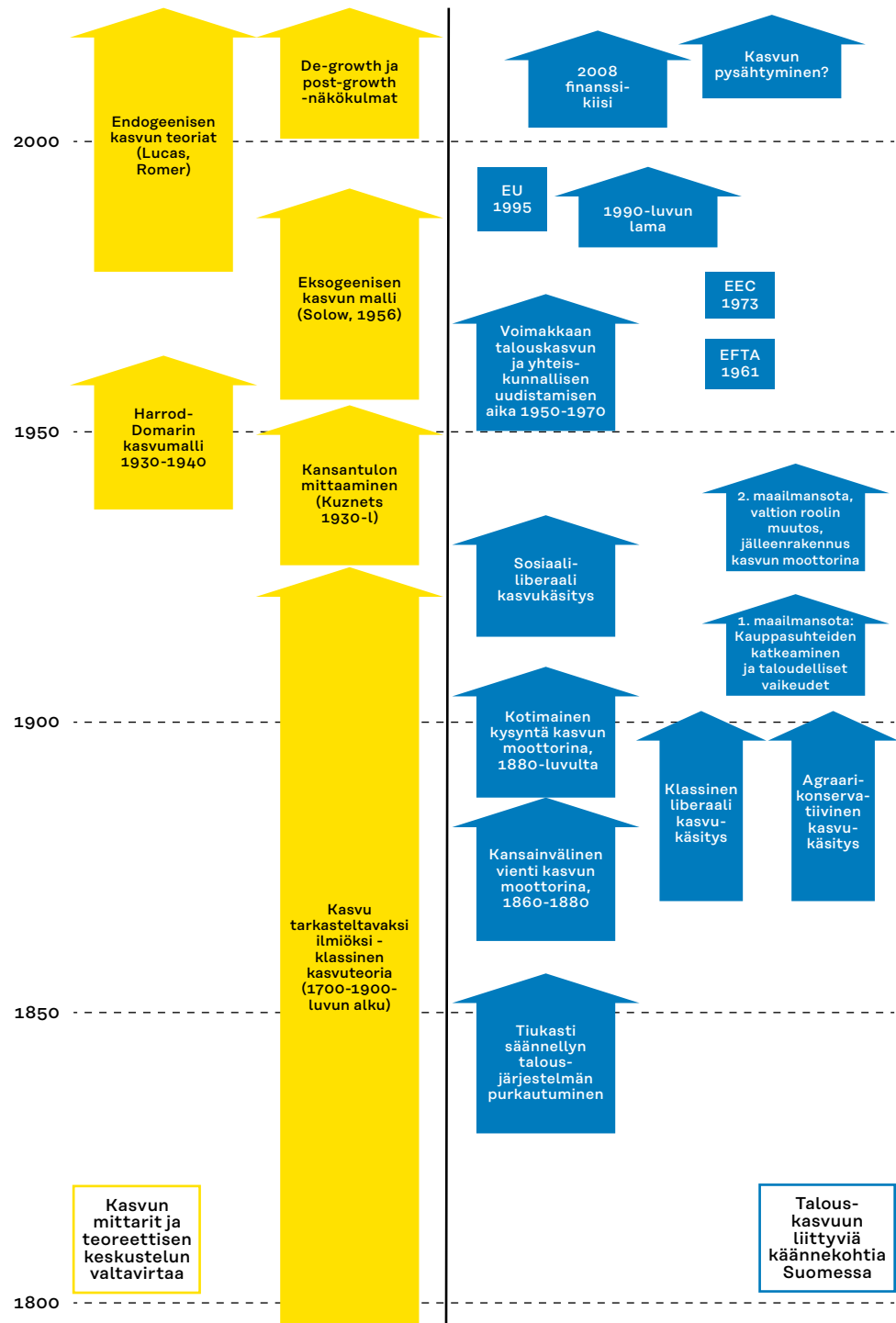
Solow, R. (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth. The Quarterly Journal of Economics, 70(1), s. 65–94.

Tilastokeskus. Kansantalouden tilinpidon historialliset sarjat.

Uljas, P. (2012). Hyvinvointivaltion läpimurto. Pienviljelyhegemonian rapautumisen, kansalaisliikehdinnän ja poliittisen murroksen keskinäiset suhteet suomalaisessa yhteiskunnassa 1950-luvun loppuvuosina. Into Kustannus.

Liite 1. Talouskasvun aikajana 1800–2000

Kuvan nuolet esittävät kunkin aikakauden alkua. Monet ilmiöt ovat tämän jälkeen jatkuneet rinnakkain.

Kirjoittajista

Elina Hakoniemi (VTT) työskentelee Demos Helsingissä vanhempana tutkijana, jonka erityisalaa ovat hallinnon ajallisuus ja hallinto kriisin aikana. Hänen poliittisen historian väitöstutkimuksensa käsitteli tulevaisuuspuhetta koulutuspoliittisessa keskustelussa pitkällä aikavälillä, 1900–1970.

Aleksi Neuvonen (FT) on tulevaisuuksien tutkija, jonka pääasiallinen kiinnostus kohdistuu yhteiskuntien transformatiivisiin muutoksiin. Hän on ajatushautomo Demos Helsingin toinen perustaja. Neuvonen johtaa Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittaman Kohtuusratkaisuilla kohti sisukasta, vihreää ja oikeudenmukaista Suomea (SISU) vuorovaikutustyötä.

Julia Jousilahti (VTM) on talouden, demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tulevaisuuteen liittyviin kysymyksiin erikoistunut vanhempi asiantuntija Demos Helsingissä. Hän on perehtynyt erityisesti talouskasvusta ja sen tulevaisuuden mahdollisuuksista käytyyn kotimaiseen ja kansainväliseen nykykeskusteluun.

Jenni Kilpi (MUM, VTM) työskentelee tiiminvetäjänä Demos Helsingin New Governance -tiimissä. Kilpi muun muassa johtaa yhteiskunnallista vuorovaikutusta Horizon Europe -rahoitteisessa MERGE-konsortiossa, jossa tarkastellaan talouden mittareita ja politiikkaa EU-tasolla ja kansallisella tasolla Suomessa.

SITRa

SITRAN SELVITYKSIÄ 249

Sitran selvityksiä -sarjassa julkaistaan Sitran tulevaisuustyön ja kokeilujen tuloksia.

ISBN 978-952-347-425-3 (PDF) www.sitra.fi

SITRA.FI

Itämerenkatu 11–13
PL 160
00181 Helsinki
Puh. 0294 618 991